

A large sculpture of a person, possibly a woman, is shown from the waist up. The head and arms are made of a light-colored, smooth material, possibly stone or concrete. The torso is painted a vibrant red. The person is wearing a skirt made of a red and black plaid fabric. The sculpture is set against a clear blue sky. On the right side, the green foliage of a tree is visible. The overall composition is a low-angle shot, making the sculpture appear to be reaching towards the sky.

De (on)zin van taal- en dialectpromotie

Redactie:

Veronique De Tier

Anne-Sophie Ghyselen

Lysbeth Jongbloed-Faber

Hans Van de Velde

De (on)zin van taal- en dialectpromotie

SND

taal:
unie

FRYSKE AKADEMY

afûk

De (on)zin van taal- en dialectpromotie

Lezingen gehouden op de
internationale streektaalconferentie in
Leeuwarden op 8 juni 2018

Redactie:

Veronique De Tier, Anne-Sophie Ghyselen,
Lysbeth Jongbloed-Faber & Hans Van de Velde

De internationale streektaalconferentie van 8 en 9 juni 2018 in Leeuwarden werd georganiseerd door de Stichting Nederlandse Dialecten (SND), de Fryske Akademy, Afûk en Variaties vzw. Koepelorganisatie voor dialecten en oraal erfgoed in Vlaanderen. We danken de Nederlandse Taalunie voor de financiële steun.

© Stichting Nederlandse Dialecten, Leiden 2021

ISBN 978-90-7386-931-8

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, internet of op welke wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten van de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Wie desondanks meent rechten te kunnen doen gelden, kan zich alsnog tot de uitgever richten.

Druk: Mirto Print

Opmaak: Anne-Sophie Ghyselen

Kaft: Foto van het Talenpaviljoen MeM in Leeuwarden door Hans Van de Velde

Een uitgave van de Stichting Nederlandse Dialecten

Inhoud

Voorwoord	7
<i>Hans Van de Velde & Lysbeth Jongbloed-Faber</i>	
Taaladvies en de onderdrukking van variatie	13
<i>Marten van der Meulen</i>	
Dialect, mag dat nog? Dialectpromotie in Vlaanderen	27
<i>Veronique De Tier & Geert Debaes</i>	
Taalpromotie in Fryslân	39
<i>Nienke Jet de Vries</i>	
Vijftig jaar promotie van het Stellingwerfs, en meer	47
<i>Henk Bloembhoff</i>	
Taalpromotie op sociale media: de impact van Praat mar Frysk op Facebookfrysk	63
<i>Lysbeth Jongbloed-Faber</i>	
Wikitongues	75
<i>Kristen Tcherneshoff</i>	
Streektaalcultuur in de Talentuin	81
<i>Lysbeth Jongbloed-Faber & Hans Van de Velde</i>	

Voorwoord

Hans Van de Velde¹ & Lysbeth Jongbloed-Faber²

Op vrijdag 8 en zaterdag 9 juni vond de 13e Streektaalconferentie plaats in Leeuwarden / Ljouwert, met als thema *De (on)zin van taal- en dialectpromotie*. De conferentie was een onderdeel van de *Lân fan taal*-programmering van Leeuwarden-Fryslân Culturele Hoofdstad 2018 en de organisatie was in handen van de Fryske Akademy, Afûk en de Stichting Nederlandse Dialecten.

De streektaalconferentie was de afsluiter van een tien weken durende reeks activiteiten in het talenpaviljoen MeM, waarbij ieder week een streektaal uit Nederland centraal stond: Bildts, Achterhoeks en Liemers, Zuid-Hollands, Overijssels en Twents, Limburgs, Drents, Brabants, Gronings, Zeeuws en Stellingwerfs. Het programma bestond uit twee onderdelen: een symposium op vrijdag in Tresoar waarbij wetenschappers, streektaalfunctionarissen, beleidsmakers en taalactivisten uit Nederland en Vlaanderen aan het woord kwamen en een reeks publieksactiviteiten op zaterdag in de Taletûn (Prinsentuin) die erop gericht waren kinderen, ouders en grootouders de diverse streektaalen uit de lage landen te laten horen en ervaren. Dankzij de samenwerking met LF2018 hadden we wat meer financiële armslag dan gebruikelijk en waren we in staat dergelijke publieksactiviteiten te organiseren. Een korte impressie van die dag presenteren we in de laatste bijdrage in deze bundel.

De Streektaalconferentie wordt sinds 2005 jaarlijks georganiseerd en vond achtereenvolgens plaats in Maastricht, Noordwolde, Rilland, Brussel, Enschede, Heerde, Elst, Hasselt, Hoogeveen, Brussel, Middelburg en Amsterdam. Leeuwarden is de meest noordelijke locatie ooit, maar het is niet voor het eerst dat de Streektaalconferentie in Fryslân wordt georganiseerd. Noordwolde, een dorp in de gemeente Weststellingwerf, ging al in 2006 met die primeur lopen. Veel lezers zullen Noordwolde niet meteen met Fryslân associëren. Er wordt daar immers geen Fries maar Stellingwerfs, een Nedersaksisch dialect, gesproken (Bloemhoff 2002). Dat geldt ook voor Leeuwarden, waar vanouds

---

1 Fryske Akademy / Universiteit Utrecht.

2 Fryske Akademy / Universiteit van Maastricht.

Liiwarders of Stadsfries wordt gesproken (Duijff 2002), en het Fries nauwelijks zicht- en hoorbaar is. Wie meer wil weten over taalvariatie en de taalsituatie in Fryslân verwijzen we naar Jonkman en Versloot (2013).

Het thema, de (on)zin van taal- en dialectpromotie, beperkte zich zoals de titel aangeeft niet tot streektalen, maar focuste ook op de overkoepelende (standaard)talen. Van de acht lezingen zijn er zes opgenomen in deze bundel. Na de lezingen werd het symposium afgesloten met twee panelgesprekken over taalpromotie bij jonge kinderen en taalpromotie en cultuur.

Het ochtendprogramma stond onder leiding van Lutz Jacobi. Ze zetelde van 2006 tot 2017 in de Tweede Kamer en wordt in diverse bronnen omschreven als een “authentieke en kleurrijke Friezin”, maar ze gaat ook door het leven als de “waddenkoningin”. Bij de inhuldiging van koning Willem-Alexander legde zij de eed af in het Fries.

Marten van der Meulen, promovendus aan de Radboud Universiteit, opende de dag en nam de aanwezigen mee naar theorie en praktijk van taaladvies. Hij betoogt in zijn bijdrage aan deze bundel dat microbeleid (welke varianten worden voorgeschreven en afgekeurd) en macrobeleid (welke variëteit wordt als standaard geselecteerd) onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Hij geeft een historisch overzicht van de relatie tussen prescriptivisme en variatie in het Engelse, Franse en Nederlandse taalgebied. Van der Meulen buigt zich daarbij over twee hardnekkige vooroordelen: taaladvies is variatievijandig en het is statisch en conservatief. Uit zijn onderzoek komt een genuanceerder beeld naar voren.

De relatie tussen variatie en norm en tussen het Standaardnederlands en de in Nederland gesproken dialecten en regionale talen stond ook centraal in de bijdrage van Eefje Boef (beleidsmedewerker Nederlandse Taalunie). Zij schetste de achtergrond en plannen voor het hernieuwde taalvariatiebeleid van de Nederlandse Taalunie. Ondertussen heeft een commissie onder voorzitterschap van Reinhild Vandekerckhove een advies geformuleerd, Visie op taalvariatie en taalbeleid (Adviescommissie Taalvariatie 2019), dat te vinden is op de website van de Nederlandse Taalunie. Daar staat ook het implementatieplan (Algemeen Secretariaat 2019). De Taalunie wil een taalbeleid dat aansluit bij de talige realiteit en stelt dat het gebruik van niet-standaardtalige variëteiten bijdraagt aan de vitaliteit van het Nederlands. Registergevoeligheid is het kernwoord in die visie en het gebruik van niet-standaardtalige variëteiten is niet aan de orde. Dit is niet in strijd met de onderkenning van de behoefte aan normen in bepaalde domeinen (zoals het onderwijs) en van het belang van een goede beheersing van de standaardtaal.

Veronique De Tier (Universiteit Gent en adviseur streektaalen Erfgoed Zeeland) en Geert Dehaes (directeur *Brusseleir!*) geven in hun bijdrage een historisch overzicht van dialectpromotie in Vlaanderen. Ze wijzen erop dat de context heel anders is dan in Nederland: de dialecten waren in Vlaanderen langere tijd vitaler en er werd vanaf de jaren 1960 een beleid gevoerd dat sterk gericht was tegen de dialecten. In hun bijdrage verzochten ze meermaals dat het streektaalbeleid in Nederland veel beter geregeld is en ze pleiten voor een Vlaamse streektaalfunctionaris die lokale en regionale initiatieven rondom dialectpromotie, -beleving en -studie professioneel zou kunnen ondersteunen. De Tier en Dehaes beschouwen dialecten als waardevol cultureel erfgoed. Dialectpromotie heeft zin, maar men mag niet verwachten dat het de tanende communicatieve functie van de dialecten zal herstellen.

Het ochtendprogramma werd afgesloten met de lezing van Kristen Tcherneshoff en Daniel Bogre Udell. Zij stelden Wikitongues voor, een online platform dat de talen van de wereld documenteert (inclusief gebarentalen), en die taalgemeenschappen daarvoor een infrastructuur biedt. In de rand van dit congres hebben ze verschillende opnames gemaakt die ondertussen in de database zijn opgenomen. In de bijdrage van Kristen Tcherneshoff aan deze bundel kun je meer lezen over dit internationale initiatief en de doelstellingen van de organisatie.

's Middags richtten de lezingen zich op de situatie in de provincie Fryslân. Een beleidsmedewerker Friese taal en cultuur bij de provincie, Nienke Jet de Vries, gaf een overzicht van taalpromotie in Fryslân, als onderdeel van het provinciale taalbeleid. Het Fries is erkend als tweede rijkstaal, binnen de grenzen van de provincie Fryslân. Dat zien we ook terug in de promotiecampagnes die vooral gericht zijn op de inwoners van de provincie. De provinciale overheid doet die promotie meestal niet zelf, maar besteedt die uit aan door hen gesubsidieerde instellingen, zoals Afûk en Omrop Fryslân. De bijdrage van De Vries geeft een overzicht van een breed scala aan activiteiten, die al beginnen in de wieg (en eindigen in het graf, met het gratis vertalen van overlijdensadvertenties in het Fries). Het doel van die campagnes is bewustwording rond meertaligheid creëren, de taalhouding ten opzichte van het Fries verbeteren en het draagvlak voor het Fries vergroten, wat zou moeten resulteren in een toename van het gebruik in diverse domeinen. De provincie beschouwt taalpromotie als “het cement binnen het totale taalbeleid” dat er moet voor zorgen dat Fryslân behouden blijft als *Lân fan taal*.

Henk Bloemhoff (voormalig medewerker van de Stellingwarver Schrieversronte) nam ons mee naar dat stukje Fryslân in de omgeving van Noordwolde en gaf een overzicht van vijftig jaar promotie van het Stellingwerfs en buigt zich

over de vragen of taalpromotie zin heeft gehad en zin zal hebben. Henk Bloemhoff is die hele periode niet alleen een bevoorrechte getuige geweest, hij was ook een van de hoofdrolspelers. In zijn overzicht gaat hij verder terug in de tijd en het eerste voorbeeld van taalpromotie vindt hij in een gedicht uit 1837. De promotierevolutie breekt uit rond 1970, en Bloemhoff koppelt die direct aan de internationale maatschappelijke omwentelingen uit die periode en aan het conflict met de Friezen en hun taalbeleid. Uit het overzicht en de analyse van Bloemhoff blijkt dat de Stellingwerfers het vooral zelf gedaan hebben, met steeds groeiende steun van de overheden. In veertig jaar tijd is de subsidie, als we rekening houden met inflatie, meer dan vertienvoudigd. Dergelijke steun is nodig, want zonder promotie hadden generaties jongeren niet met de taal kunnen kennismaken en was het Stellingwerfs zonder twijfel op sterven na dood geweest. Hij wijst erop dat promotie iets anders is dan een taal kunstmatig in leven houden en roept de lezer vooral op het te doen.

Lysbeth Jongbloed-Faber (promovendus aan de Fryske Akademy en de Universiteit Maastricht) doet onderzoek naar het gebruik van Fries op sociale media. In haar bijdrage gaat ze in op het effect van de promotiecampagne *Praat mar Frysk* op Facebook en identificeert ze factoren die het succes van een taalpromotiecampagne op sociale media beïnvloeden. Voor het vergroten van de exposure zijn humor en inspelen op lokale trots de sleutels tot succes. Wil je het gebruik van een streektaal verhogen, dan is het nodig om het doelpubliek op te roepen om een actie in de doeltaal te ondernemen, of expliciet naar een reactie te vragen.

De laatste lezing werd verzorgd door Mirjam Vellinga, manager taalpromotie bij Afûk. Onder het motto *ferbine en diele* ging ze in op de samenwerking met andere taalorganisaties in Europa en op het *Lân fan taal* programma dat erop gericht was de taalgemeenschappen binnen Fryslân te verbinden met andere taalgemeenschappen in Nederland en in Europa.

De middag werd afgesloten met twee panelgesprekken. In het eerste panel, onder leiding van Gunther De Vogelaer, deelden de deelnemers uit verschillende regio's hun – zeer diverse – ervaringen met taalpromotie gericht op jonge kinderen. Deelnemers waren Sytske de Boer (Sintrum Frysktalige Berne-opfang), Jan Germs (Huis van de Toal en voormalig onderwijzer) en Veronique De Tier (Universiteit Gent en Erfgoed Zeeland). Het Sintrum Frysktalige Berne-opfang begeleidt ruim tweehonderd tweetalige peuterspeelzalen en kinderdagverblijven in Fryslân. Aan de andere westelijke landrand, in Zeeland, is weinig of niets bekend over de problematiek van Zeeuws sprekende peuters. Voor het provinciale (taal)beleid is het geen aandachtspunt, en ook vanuit de praktijk worden er geen vragen over gesteld of behoeften signaleerd. In andere regio's is dat nauwelijks

anders, deels door de kleine budgetten en deels ook door het feit dat er relatief weinig dialectsprekende jonge kinderen zijn. Er werd ook vastgesteld dat in verschillende regio's kinderen ophouden met de streektaal te praten als ze naar de kinderopvang of naar school gaan en dat kinderen erg beïnvloed worden door het taalgebruik van leeftijdsgenootjes. Dat kan een negatieve invloed hebben op de toekomst van de streektalen, maar er wordt ook op gewezen dat tijdens de tienerjaren een deel van de jongeren meer dialect of streektaal gaat gebruiken.

Het tweede debat ging over het gebruik van streektaal in culturele activiteiten, en werd geleid door Hans Van de Velde. Deelnemers waren Albert Bartelds (IJsselacademie), Geert Dehaes (Brusseleir), Henk Scholte (Huis van de Groninger Cultuur) en Jos Swanenberg (Erfgoed Brabant en Universiteit van Tilburg). In de meeste regio's spelen de streektalen een belangrijke rol in de regionale culturele activiteiten. Het Zunnewardfestival in Hellendoorn en Het Brabants Dialectenfestival in Lieshout trekken ieder jaar duizenden bezoekers. Ze trekken echter wel een verschillend publiek: heel wat families weten de weg te vinden naar het festival in Hellendoorn, terwijl dat in Lieshout toch vooral bezoekers op leeftijd trekt. Muziek in streektalen doet het in de meeste regio's goed en de Friese band de Hûnekop en de Groningse singer-songwriter Marlene Bakker zijn ook populair bij jongeren. De Brusselse rapper Zwangere Guy is ondertussen ook nationaal doorgebroken. Tegelijkertijd wordt vastgesteld dat in veel regio's jongeren nauwelijks geïnteresseerd zijn in het luisteren naar en maken van muziek in de streektaal.

Het wetenschappelijk symposium kon rekenen op een vijftigtal deelnemers die in een ontspannen sfeer wetenschappelijke kennis en praktijkervaringen uitwisselden. Ondanks de reisafstand waren er ook heel wat deelnemers uit het zuiden van Nederland en Vlaanderen. Zelfs vanuit de Westhoek wist men de weg te vinden naar de Boterhoek in Leeuwarden.

Op de tweede dag van de Streektaalconferentie maakten enkele honderden bezoekers kennis met een breed palet aan streektalen in de Taletûn. In de laatste bijdrage aan deze bundel geven we een overzicht van het programma en een visuele impressie.

Referenties

- Adviescommissie Taalvariatie (2019). *Visie op taalvariatie en taalbeleid*. Den Haag: Taalunie. <https://taalunie.org/publicaties/88/visie-op-taalvariatie-en-taalvariatiebeleid>.
- Algemeen Secretariaat (2019). *Implementatieplan taalvariatiebeleid*. Den Haag: Taalunie. <https://taalunie.org/publicaties/61/implementatieplan-taalvariatiebeleid>.

- Bloemhoff, H. (2002). *Stellingwerfs*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Duijff, P. (2002). *Fries en Stadsfries*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Jonkman, R.J. & A.P. Versloot (2013). *Fryslân, land van talen*. Ljouwert: Afûk.

Taaladvies en de onderdrukking van variatie

Marten van der Meulen¹

1. Inleiding

Taal en variatie. Zoals Frank Sinatra zou zingen, ze gaan samen als een paard en een kar: je kunt het een niet hebben zonder de ander. Dit is geen nieuws: de grote Edward Sapir zei al in 1921 dat “iedereen weet dat taal variabel is”. Die variabiliteit is terug te vinden op ieder niveau in taal. Grofweg kun je die niveaus in twee categorieën opdelen: *macro* en *micro*. *Macrovariatie* is het verschil tussen taalsystemen. Zo bestaan er bijvoorbeeld verschillende taalfamilies, zoals Indo-Europees en Finoegrisch. Binnen die taalfamilies zijn er verschillende talen: binnen het Indo-Europees zijn onder andere de talen Nederlands, Engels en Duits te onderscheiden. Binnen een taal zijn vervolgens opnieuw allerlei systemen te onderscheiden, bijvoorbeeld op basis van geografie (dialecten, regiolecten) en historie (Oudnederlands, Middelnederlands), maar ook op basis van sociale groep (opleidingsniveau, beroep), modus (gesproken, geschreven) en zelfs situatie (familie, school). Tussen al deze taalsystemen bestaan verschillen. Belangrijk is dat macrovariatie vaak niet fundamenteel is, maar graduueel.

Microvariatie omvat de variatie die bestaat tussen verschillende talige varianten. Taalvariatie op microniveau komt voor op alle niveaus van de taal: van klank tot gesprek, via woord en zin. Alle microvariatie samen kan het verschil maken op macroniveau. Macrovariatie is eigenlijk een grote verzameling verschillen op microniveau. Je kunt dus spreken van microvariatie tussen taalsystemen: het Nederlandse woord *paars* is anders dan het Engelse woord *purple*, en het oerwoord voor *water* is anders in Indo-Europese talen dan in Finoegrische talen. Maar ook binnen macrosystemen kan natuurlijk variatie bestaan. Zo is binnen de Nederlandse standaardtaal een *ijskast* tegenwoordig hetzelfde als een *koelkast*, kun je het woord *auto* zonder betekenisverschil uitspreken met als eerste klinker een [əu] of een [o:], en kun je in de bijzin zowel zeggen *dat zij is gekomen* als *dat zij gekomen is*.

---

1 Radboud Universiteit Nijmegen.

Deze microvariatie wordt soms het object van taaladvies. In die gevallen wordt er door iemand die zich als autoriteit opwerpt (een taalkundige, een journalist, een willekeurige taalgebruiker) een uitspraak gedaan over de juistheid van een bepaalde variant. In het bovenstaande voorbeeld, *dat zij is gekomen* en *dat zij gekomen is*, is lange tijd een onderscheid gemaakt: de ene volgorde zou beter zijn dan de andere. Vaak wordt dit soort taaladvies neergezet als puur negatief: foute vormen worden veroordeeld, gebruikers van de foute vormen zijn dom en slecht in taal, en optionele variatie moet worden verwijderd. Ook wordt taaladvies gezien als statisch fenomeen: er is een canon van foute vormen die al jaren worden afgekeurd. Deze twee sentimenten worden echter vrijwel nooit onderbouwd door onderzoek. Is de houding ten opzichte van variatie bijvoorbeeld wel zo rechtlijnig negatief? En is taaladvies wel echt statisch, of vinden er ontwikkelingen in plaats? Daarover gaat dit artikel. Eerst geef ik kort wat theoretische achtergrond over de relatie tussen taaladvies en variatie. Vervolgens geef ik een overzicht van een aantal casussen voor het Nederlands en andere talen, waarin is gekeken naar de houding ten opzichte van optionele variatie met betrekking tot grammaticale kwesties.

2. Standaardisatie en variatie

Het standaardiseringsproces van een taal doorloopt verschillende fasen. Haugen (1966) onderscheidt vier fasen: selectie, acceptatie, uitbreiding en codificatie. Milroy & Milroy (1999) onderscheiden er nog drie: uitbreiding, instandhouding, en prescriptivisme. Die laatste fase treedt normaliter op tijdens of na de codificatie, dus na het officieel vastleggen van een taal. Taaladvies is een vorm van prescriptivisme. Dit fenomeen kan worden gedefinieerd als het “opleggen van een gebruiksnorm door een autoriteit” (Milroy & Milroy 1999: 2).

Een cruciaal onderdeel van het hele standaardisatieproces is de manier waarop met variatie wordt omgegaan. Op macroniveau wordt er vaak één taalvariëteit (of een klein aantal) min of meer bewust gekozen als uitgangspunt. Die variëteit kan geografisch zijn, maar ook sociaal of situationeel. Voor het Engels werden bijvoorbeeld zowel het dialect van de centrale Midlands als de taal van de kanselarij als nastrevenswaardige variëteiten bestempeld (Corrie 2006: 109–114). Voor het Nederlands was de taal van de “hoogopgeleide elite van de Hollandse steden” (Van der Sijs 2004: 51) de basis voor de uiteindelijke standaardtaal, maar was er daarnaast invloed van onder andere het Nedersaksisch en het Zuid-Nederlands. Ook hier geldt echter dat de keuze voor een macrovariëteit heel veel specifieke keuzes op microniveau met zich meebrengt. Waar meerdere vormen bestaan, kun je ervoor kiezen die naast elkaar te laten bestaan, of een van

de vormen te kiezen. Dat laatste gebeurde volgens Milroy & Milroy eigenlijk altijd. Sterker nog: de keuze voor één vorm waar meerdere voorkomen vormt volgens hen de basis van standaardisatie. Ze noemen dit fenomeen de ‘suppression of optional variability’, de onderdrukking van optionele variatie (Milroy & Milroy 1999: 6).

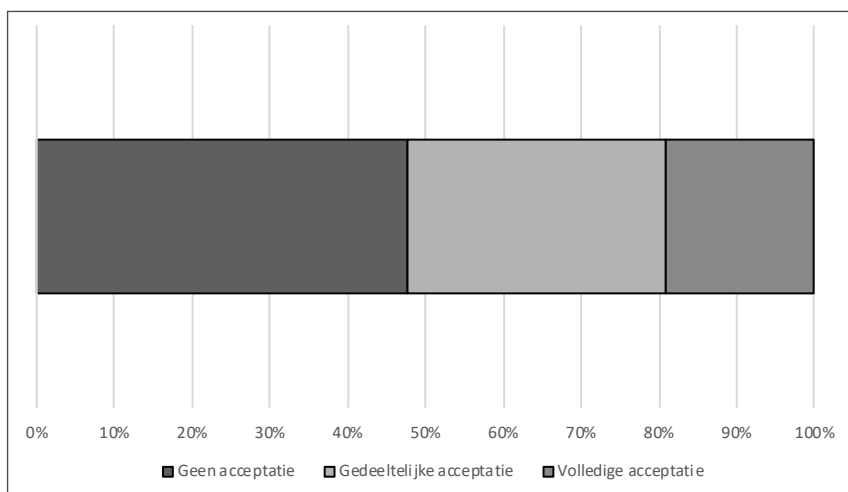
Deze onderdrukking van optionele variatie vindt in meer of mindere mate plaats in alle fasen van een standaardiseringsproces. In de laatste fase, prescriptivisme, is het misschien echter wel het belangrijkste. In eerdere fasen wordt taal namelijk in de publicaties vaak als systeem gepresenteerd: een voorbeeld zijn de vele normatieve grammatica’s en spellinggidsen die voor het Nederlands verschenen tussen 1550 en 1900. Voor grote delen van de taal hoeft er geen variatie te worden veroordeeld: normatieve uitspraken vormen dus altijd een onderdeel van een groter geheel. Wanneer de taal eenmaal gecodificeerd is, bevatten prescriptivistische publicaties alleen nog die gevallen waar juist wél (ongewenste) variatie is. Die worden besproken “without systematic appraisal of their place in the language” (Peters 2006: 761). Iedere kwestie neemt een standpunt in ten opzichte van variatie. Dat standpunt veroordeelt vrije variatie. Tenminste, dat is de theorie.

3. Variatie in voorschrift

Het is goed om eerst vast te stellen dat het onderzoek naar prescriptivisme relatief nog in de kinderschoenen staat. Lange tijd is het fenomeen namelijk grotendeels genegeerd. Inmiddels vermoeden onderzoekers dat dit een gevolg was van de focus op descriptie en niet prescriptie, die vanaf begin twintigste eeuw door de taalkunde werd gepropageerd. Deze focus lijkt er echter lange tijd voor te hebben gezorgd dat ook de descriptie van prescriptie, oftewel onderzoek naar het fenomeen taaladvies, lange tijd buiten beeld bleef. Inmiddels wordt deze lacune steeds meer opgevuld. Toch blijft onderzoek naar bijvoorbeeld de manier waarop met variatie wordt omgegaan in de prescriptivistische tradities van verschillende landen dus vrij schaars. Ik bespreek hier een aantal recente onderzoeken. Volledig is dit overzicht, vanwege ruimtegebrek, niet, maar het geeft (hopelijk) wel een aardig beeld van de staat van het onderzoek ten aanzien van de relatie tussen prescriptivisme en variatie. Speciale vermelding verdient de bundel *Norms and Usage in Language History, 1600-1900* van Rutten, Vosters & Vandenbussche (2014). Hoewel veel van de artikelen in dit boek betrekking hebben op de ontwikkeling van taalnormen, zijn de data op dit gebied niet kwantitatief genoeg om hier op te nemen.

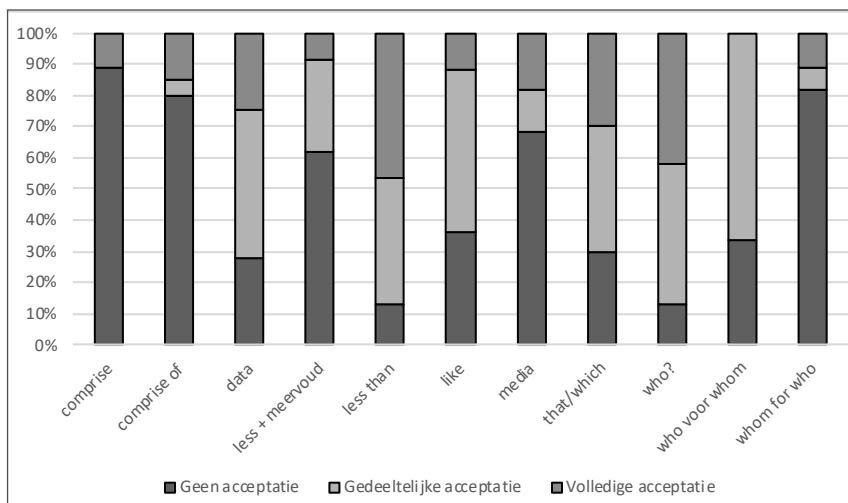
3.1. Engels

Peters & Young (1997) bekeken elf grammaticale kwesties (onder andere de congruentie bij *media*, en het gebruik van *who* en *whom*) in wat zij ‘usage books’ noemen (1997:314), een term die vertaald kan worden als *taaladviesboeken*. De boeken waren afkomstig uit de periode 1953-1995. De driehonderd uitspraken over de kwesties staan in iets meer dan de helft van de gevallen een mate van variatie toe (zie Figuur 1). Over het algemeen lijken Engelstalige taaladviesboeken in de tweede helft van de twintigste eeuw dus behoorlijk coulant te zijn ten opzichte van variatie.

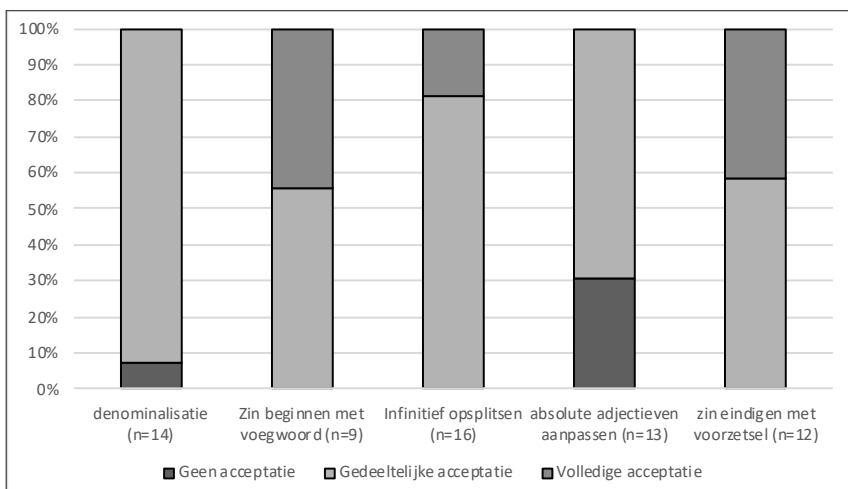

Figuur 1. Acceptatie van variatie voor taaladvieskwesties algemeen in het Engels (naar Peters & Young 1997: 327-329)

Een ander beeld ontstaat wanneer we kijken naar de verdeling per grammaticale kwestie (Figuur 2). Dan blijkt namelijk dat er grote verschillen bestaan tussen de acceptatie van verschillende kwesties. Zo wordt bij het woord *comprise* in bijna 90% van de gevallen alleen het traditionele gebruik toegestaan, waarbij het geheel *comprises* (‘omvat’) de delen. Het andere gebruik, waarbij de delen *comprise* (‘vormen’) het geheel, wordt dus door vrijwel iedereen veroordeeld. Daar staat tegenover dat naast het traditionele *less than* (‘minder dan’), ook *fewer than* in ieder geval gedeeltelijk wordt geaccepteerd door meer dan 80% van de taaladviseurs.

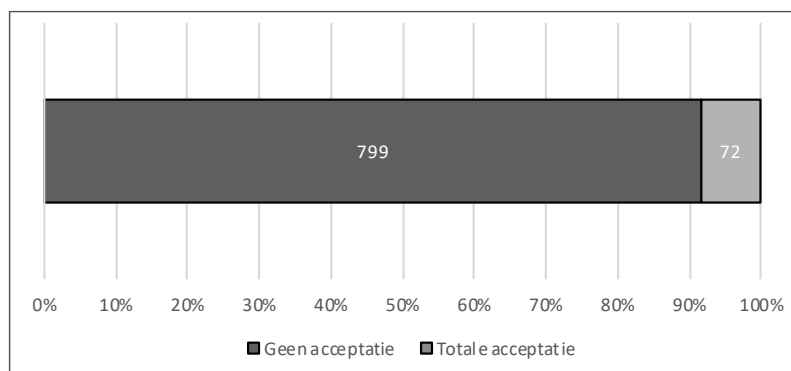
Figuur 2. Acceptatie van variatie voor elf taaladvieskwesties per kwestie in het Engels (naar Peters & Young 1997: 327-329)

Figuur 3. Acceptatie van variatie voor vijf taaladvieskwesties per kwestie in het Engels (naar Albakry 2007: 9-12)

Albakry (2007) geeft een aanvulling op bovengenoemd onderzoek, dat nog meer benadrukt dat de kwestie bepaalt hoe toeschikkelijk taaladviseurs zijn ten opzichte van variatie. Albakry bekeek vijf andere kwesties dan Peters & Young, ditmaal in achttien Amerikaans taaladviesgidsen. Uit dit onderzoek bleek des te sterker dat variatie tot op zekere hoogte werd toegestaan (zie Figuur 3). Slechts in één geval (het modifieren van een absoluut adjectief) is er überhaupt sprake van een mate van categorische veroordeling, maar zelfs hier is dit slechts bij vier gidsen het geval.

Het meest recente onderzoek naar variatie en taaladvies in het Engels is Van der Meulen (2020a). Hij bekeek 899 online items over de uitspraak van GIF. Voor dit item staat slechts 8,3% van de sprekers variatie toe (Figuur 4). Hierbij dient te worden aangetekend dat het in dit geval niet gaat om officiële taaladviespublicaties, maar om individuele taalgebruikers. Het is mogelijk dat de mening van taalgebruikers verschillen van die van taaladviseurs.

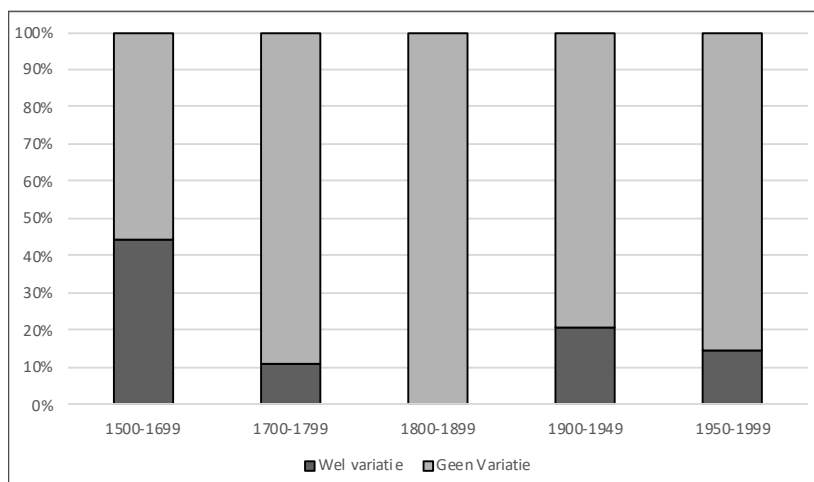
Figuur 4. Acceptatie van variatie bij uitspraak van GIF ($n=871$)

Er is voor het Engels meer onderzoek gedaan naar de ontwikkeling van taalnormen, maar resultaten daarvan zijn moeilijker te kwantificeren. Dat komt vooral doordat onderzoekers kijken naar de termen die worden gebruikt, maar niet stelselmatig naar het standpunt ten opzichte van variatie. Sundby, Bjorge & Haugland (1991) brachten bijvoorbeeld in kaart welke vormen door achttiende eeuwse grammatici werden veroordeeld, en welke argumenten werden gebruikt om ze te veroordelen. Ze keken echter niet naar de standpunten per kwestie ten opzichte van variatie. Anderwald (2012) classificeerde op haar beurt wel een aantal commentaren over de *passival* ('the bridge is building') en de *progressive passive* ('the bridge is being built'), maar door haar indeling is het moeilijk vergelijken. Toch wordt duidelijk dat slechts een klein aantal grammatici variatie

toestaan: de meesten kiezen voor een van beide vormen (2012:38). Ook Peters (2014) komt tot deze conclusie, op basis van een heel klein onderzoek (drie kwesties in zeven gidsen).

3.2. *Frans*

Voor het Frans lijkt er één studie te zijn gedaan waar de acceptatie van variatie een rol speelt. Poplack & Dion (2009) bekeken normatieve uitspraken over de toekomstige tijd in het Frans voor de periode 1500-1999. Ze maakten in hun analyse alleen onderscheid tussen uitspraken die variatie ontkennen en uitspraken die variatie erkennen. Het verschil is groot: van de 215 grammatica's veroordelen er maar liefst 184 (85,6%) de variatie, die voor die hele periode in taalgebruik wel degelijk kan worden geobserveerd. Figuur 5 laat zien dat het aantal grammatica's dat variatie toestaat niet stabiel is over tijd, en dat er, opvallend genoeg, vooral in de vroegste periode meer acceptatie is.

Figuur 5. Acceptatie van variatie voor toekomstige tijd in het Frans 1500-1999 (naar Poplack & Dion 2009: 561)

3.3. *Nederlands*

Voor het Belgisch-Nederlands is er de afgelopen jaren tot op zekere hoogte onderzoek gedaan naar de ontwikkeling van taalnormen. Het meest recente voorbeeld is Hendrickx (2013). Als onderdeel van haar promotieonderzoek naar

de relatie tussen lexicaal taaladvies en taalgebruik bekeek ze hoe 41 taaladviesboeken en woordenboeken, verdeeld over drie periodes (1958-1978, 1979-1998 en 1999-2008), omgingen met 118 betwiste lexicale items, zoals *aansteker* en *spijkerbroek*. Voor al deze items stelde Hendrickx per periode een constructienorm op, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen algemeen pro of anti. Wanneer er minstens één geval van non-acceptatie is, dan zorgt dit al voor een algemeen negatieve constructienorm (2013:117). Het is door de constructienorm niet mogelijk om per item per gids precies te zien hoe de norm zich heeft ontwikkeld. Toch blijkt uit het onderzoek wel dat in ongeveer 30% van de gevallen er sprake is van een stabiele positieve constructienorm (2013:235).² In die gevallen lijkt variatie dus toegestaan.

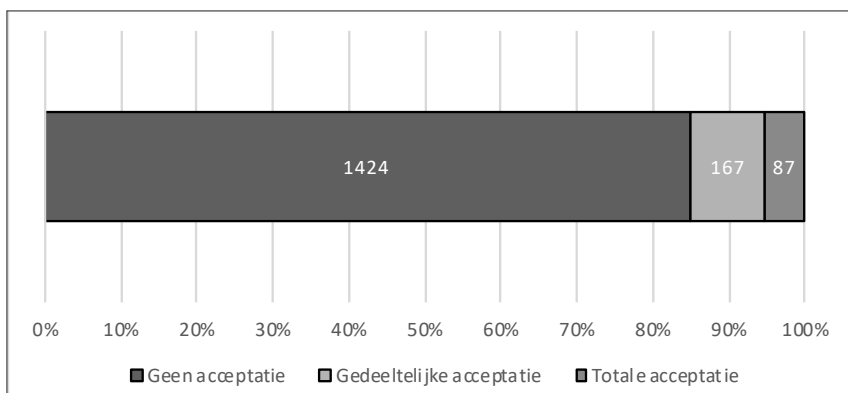
Een zeer uitgebreid overzicht geeft ook Van der Sijs (2004). In haar boek over het ontstaan van de Nederlandse standaardtaal bespreekt ze van alle bekende grammatica's voor de zestiende en zeventiende eeuw uitspraken over een veelvoud aan grammaticale kwesties, zoals de verbuiging van het bijvoeglijk naamwoord en het gebruik van persoonlijke voornaamwoorden. Duidelijk is dat grammatici elkaar veelal tegenspreken, maar omdat ook hier geen systematisch overzicht gegeven van wat iedere grammatica zegt over iedere kwestie, is het niet mogelijk een overzicht van de resultaten te geven met betrekking tot optionele variatie.

Voor het Nederlands-Nederlands heb ik recent twee analyses gedaan die betrekking hebben op de mate van acceptatie van variatie in prescriptivisme in Nederland in de twintigste eeuw. In de eerste studie (Van der Meulen 2020b) nam ik een min of meer willekeurige steekproef van 1678 taaladviezen uit de periode 1916-2016. Deze verdeelde ik in drieën: was er sprake van totale acceptatie, gedeeltelijke acceptatie, of totale non-acceptatie van variatie? Figuur 6 laat zien dat dit laatste gevoel ook in Nederland overheerst. In 84,9% van alle gevallen wordt variatie categorisch veroordeeld.

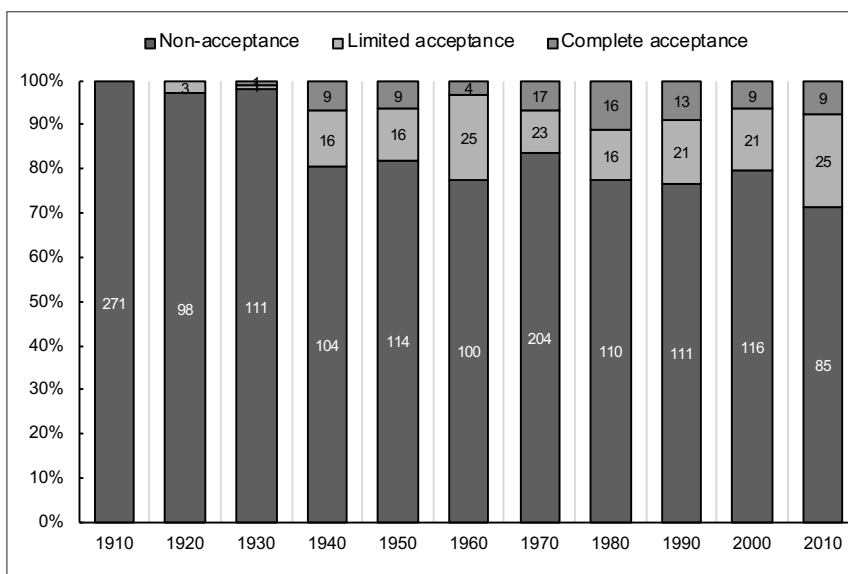
De mate van acceptatie blijft voor het Nederlands echter niet gelijk gedurende de twintigste eeuw (cf. Figuur 7). Er lijkt een duidelijke breuk te zijn in de jaren 1940: vanaf dat decennium wordt in bijna 20% van de gevallen in ieder geval gedeeltelijke variatie geaccepteerd. Dat percentage neemt gaandeweg de twintigste eeuw alleen maar toe, naar 28,6% in het huidige decennium. Er lijken echter geen specifieke taaladvieskwesties te zijn waarbij structureel meer variatie wordt toegestaan: er is meer sprake van een algemene tendens.

---

2 Het gaat precies om 33,58% of om 30,22%, maar door een onduidelijke verwijzing is niet met zekerheid te zeggen welk getal juist is.

Figuur 6. Mate van acceptatie van variatie in Nederlands taaladvies (n=1678)

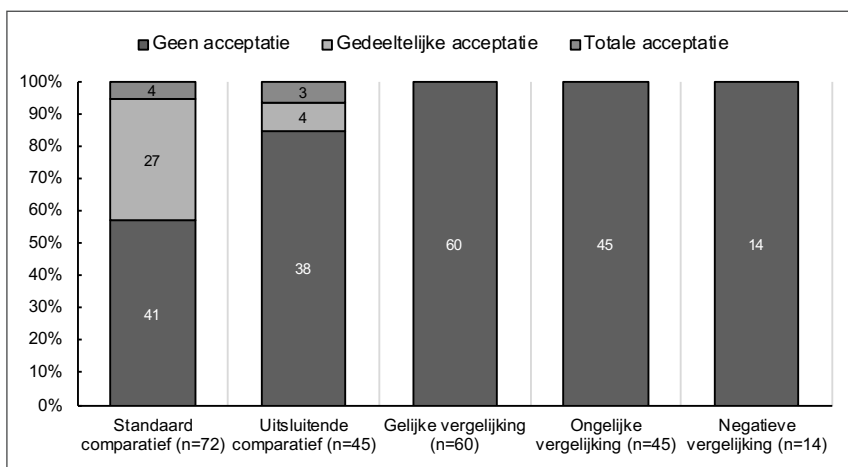

Figuur 7. Ontwikkeling van de acceptatie van variatie 1900–2016 (uit Van der Meulen 2020b)

Daarnaast bekeek ik één specifiek geval van taaladvies: de kwestie *als/dan* (Van der Meulen 2018). Het bekendste item hierbij is de standaard comparatief (*groter dan/als*), maar taaladviseurs behandelen ook andere kwesties met betrekking tot het gebruik van de twee voegwoorden. Deze zijn in vijf categorieën in te delen:

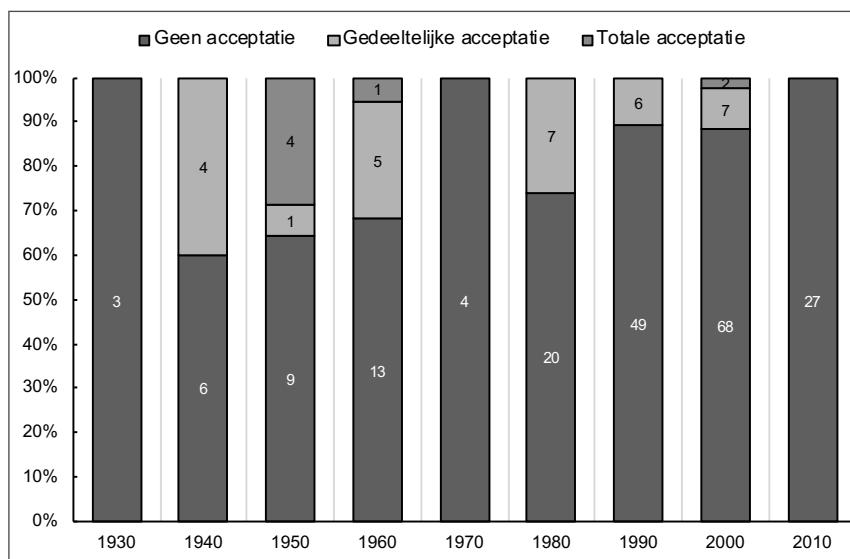
1. Standaard comparatief (*groter dan*)
2. Uitsluitende comparatief (*niemand anders dan*)
3. Gelijke vergelijking (*even slim als*)
4. Ongelijke vergelijking (*twee keer zo slim als*)
5. Negatieve vergelijking (*niet zozeer lelijk als wel*)

Mijn verzameling taaladviezen voor de twintigste eeuw bevatte in totaal 236 uitspraken over deze kwesties. Opnieuw bekeek ik voor al deze gevallen welke mate van variatie werd toegestaan (Figuur 8). Wat opvalt, is dat bijna de helft (43%) van de taaladviezen voor de standaard comparatief variatie in ieder geval in beperkte mate toestaat. Ook bij de uitsluitende comparatief staan sommigen een vrije keuze toe. Bij de vergelijking, waarbij de traditionele norm *als* voorschrijft, is het beeld compleet anders: geen enkele taaladviseur staat variatie toe, onder geen enkele omstandigheid. Toch komt ook bij deze vergelijkingen wel degelijk variatie voor in daadwerkelijk taalgebruik.

Figuur 8. Niveau van acceptatie van variatie per categorie (n=236) (uit Van der Meulen 2018: 85)

Wanneer we de taaladviezen over *als/dan* plotten over het verloop van de twintigste eeuw, zien we opnieuw een opvallende ontwikkeling (Figuur 9). Hier lijkt taaladvies juist strenger te worden, met een voorlopige piek in het huidige decennium. In deze periode staat geen van de gepubliceerde taaladviesboeken voor deze kwesties enige mate van variatie toe.³

Figuur 9. Ontwikkeling van de acceptatie van variatie voor *als* en *dan* ($n=236$) (uit Van der Meulen 2018: 86)

4. Besluit

In dit artikel heb ik geprobeerd om door middel van een literatuurstudie te laten zien dat taaladvies geen statisch en negatief geheel is wat betreft de houding tegenover variatie. Het theoretisch uitgangspunt van taaladviesstudies, dat onderdrukking van optionele variatie een basisonderdeel is van taaladvies, is slechts ten dele waar. Er zijn grote verschillen per kwestie in de mate van acceptatie van optionele variatie, en er zijn ontwikkelingen over de tijd, zowel per kwestie als

³ Hierbij dient te worden aangetekend dat online taaladviezen, zoals die van Onze Taal en de Taaladviesdienst, wel variatie toestaan in sommige kwesties bij *als/dan*. Deze publicaties vielen echter buiten het bereik van Van der Meulen (2020b), en zijn hier dus ook niet meegenomen.

voor taaladvies in het algemeen. Deze observaties gaan op voor alle hier onderzochte talen, te weten Nederlands, Engels en Frans. De literatuur geeft geen eenduidig beeld van die ontwikkelingen: in sommige gevallen lijkt er een versoepeling op te treden, in andere gevallen lijkt taaladvies strenger te worden ten opzichte van variatie. Waarom dergelijke ogenschijnlijk tegenstrijdige ontwikkelingen plaatsvinden, moet uit nader onderzoek blijken.

Waar ook meer onderzoek naar kan worden gedaan, is naar het standpunt ten opzichte van variatie in streektalen en dialecten. Veel dialectologisch onderzoek kijkt vooral naar productie van vormen, maar de houding ten opzichte van variatie lijkt niet uitgebreid te zijn onderzocht. Het lijkt zowel mogelijk dat er meer ruimte is voor variatie, omdat dialecten vaak minder gestandaardiseerd zijn, als minder ruimte, omdat men misschien een sterker gevoel heeft over goed en fout door de persoonlijke identificatie met de taal. Het is vervolgens de moeite waard om te kijken of de in dit artikel genoemde trends doorzetten, dus of er sterke verschillen zijn per kwestie, en of er historische ontwikkelingen te bespeuren zijn. Bovendien biedt zulk onderzoek de mogelijkheid tot een vergelijking met het Standaardnederlands. Nemen adviseurs bijvoorbeeld dezelfde standpunten in ten aanzien van variatie voor dezelfde kwesties in standaardtaal of dialect?

Daarnaast kan het juist voor schrijvers van taal- en dialectadvies van belang zijn te beseffen dat het niet nodig is om altijd voor één variant te kiezen. In een standaardvariant van een taal of dialect kunnen meerdere taalvormen naast elkaar bestaan. Bovendien lijkt er voor het Nederlands in het algemeen een tendens naar het toestaan van meer variatie te zijn. Dat blijkt niet alleen uit de data gepresenteerd in dit artikel: ook professionele taaladviseurs, van onder andere de VRT en Onze Taal, stellen dat ze gaandeweg een steeds soepelere houding aannemen. Wel speelt hier een rol om welke kwestie het gaat. Voor sommige kwesties, zoals het gebruik van de standaardcomparatief, lijken taaladviseurs juist strenger te worden. Of dit nodig of wenselijk is, dat is een ander debat. Ook de vraag, of hierin taalgebruikers moeten worden gevolgd, of dat taaladviseurs meer een leidende rol op zich kunnen nemen, valt buiten het bestek van deze publicatie. Maar dát variatie binnen een standaardvariant mogelijk is, dat staat buiten kijf.

Referentielijst

- Albakry, M. (2007). Usage Prescription Rules in Newspaper Language. *South-
ern Journal of Linguistics* 31 (2), 28-56.
- Anderwald, L. (2012). Clumsy, awkward or having a peculiar propriety? Pre-

- scriptive judgements and language change in the 19th century. *Language Sciences* 34, 28–53.
- Corrie, M. (2006). Middle English - Dialects and Diversity. In: L. Mugglestone (red.), *The Oxford History of English*. Oxford: Oxford University Press, 86–119.
- Haugen, E. (1966). Dialect, language, nation. *American Anthropologist* 68, 922–935.
- Henderickx, E. (2013). *Het effect van lexicale taaladvisering op het Belgisch-Nederlands taalgebruik. Een diachroon corpusonderzoek naar factoren van invloed*. Ongepubliceerde masterscriptie. Leuven: KULeuven.
- Milroy, J. & L. Milroy (1999 [1985]). *Authority in Language: Investigating Standard English*. London: Routledge.
- Peters, P. & W. Young (1997). English grammar and the lexicography of usage. *Journal of English Linguistics* 25(4), 315–331.
- Peters, P. (2006). English Usage: Prescription and Description. In: B. Aarts & A. McMahon (red.) *Handbook of English Linguistics*. Malden, MA: Blackwell, 759–780.
- Peters, P. (2014). Usage guides and usage trends in Australian and British English. *Australian Journal of Linguistics* 34(4), 581–598.
- Poplack, S. & N. Dion (2009). Prescription vs. Praxis: The Evolution of Future Temporal Reference in French. *Language* 85: 557–587.
- Rutten, G., R. Vosters & W. Vandenbussche (2014). *Norms and Usage in Language History, 1600–1900. A sociolinguistic and comparative perspective*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins.
- Sapir, E. (1921). *Language: an introduction to the study of speech*. New York: Harcourt, Brace, and Co.
- Sundby, B., A.K. Bjørge & K. E. Haugland (1991). *A dictionary of English normative grammar, 1700–1800*. Amsterdam: John Benjamins.
- Van der Meulen (2018). Do we want more or less variation? The comparative markers *als* and *dan* in Dutch prescriptivism since 1900. In: B. de Bruyn & J. Berns (red.), *Linguistics in the Netherlands*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 79–96.
- Van der Meulen, M. (2020a). Obama, SCUBA or gift? Authority and argumentation in online discussion on the pronunciation of GIF. *English Today* 36(1), 45–50.
- Van der Meulen, M. (2020b). Language should be pure and grammatical: Values in prescriptivism in the Netherlands 1917–2016. In: D. Chapman & J.D. Rawlins (red.), *Values and Multiplicity: Identity and Fluidity in Prescriptivism and Descriptivism*. Bristol: Multilingual Matters, 121–144.

Van der Sijs, N. (2004). *Taal als mensenwerk. Het ontstaan van het ABN*. Den Haag: Sdu.

Dialect, mag dat nog? Dialectpromotie in Vlaanderen¹

Veronique De Tier² & Geert Dehaes³

1. Inleiding

In dit artikel gaan we in op de organisatie van het dialectveld in Vlaanderen: hoe wordt dialectpromotie in de verschillende regio's en door verschillende instanties (klein en groot) gevoerd? We lichten enkele dialectpromotietrajecten toe en stellen ons uiteindelijk de vraag of de aanwezigheid van een professionele streektaalfunctionaris voor Vlaanderen een goede manier is om aan dialectpromotie, -beleving en -studie te doen. In tegenstelling tot Nederland heeft Vlaanderen immers nauwelijks streektaalfunctionarissen.

2. Vergelijking tussen Vlaanderen en Nederland

Een vergelijking maken tussen Vlaanderen en Nederland is niet evident. Het gevoel dat het dialect terrein aan het verliezen is, is in Nederland al veel vroeger op gang gekomen dan in Vlaanderen. Dialecten verliezen sinds de jaren zestig van de vorige eeuw overal in Europa terrein, ook in Vlaanderen. Uniek voor Vlaanderen is wel dat de dalende trend er zich echter veel trager doorzet dan in de meeste andere Europese landen. Dat is te danken aan het Frans, dat tot een stuk in de negentiende eeuw de dominante taal was die gebruikt werd in de administratie.

---

1 Met Vlaanderen bedoelen we hier het Nederlandstalige deel van België en niet enkel de dialecten van de provincies Oost- en West-Vlaanderen, waar Vlaams in dialectologische zin wordt gesproken.

2 Instituut voor de Nederlandse Taal/UGent en Erfgoed Zeeland

3 Brusselseir!

Vlaamingen zijn nadat het Frans niet langer de overheersende taal was lang van oordeel geweest dat zij eerst maar eens Algemeen Nederlands moesten leren. Terwijl Nederland al een hele tijd het gevoel had dat het voor het dialect vijf voor twaalf was, waren velen in Vlaanderen de dialecten lang liever kwijt dan rijk. Op een vergadering in de jaren negentig met de provinciebesturen bij het Woordenboek van de Vlaamse Dialecten in Gent, waar werd gesuggereerd om een brochure te maken per dialectgebied om het brede publiek wat meer achtergrondinformatie te bieden over de dialecten, verslikte een van de ambtenaren zich bijna in zijn koffie. Daar kon geen sprake van zijn, want men was in Vlaanderen nog volop aan het proberen om het dialect kwijt te raken en te streven naar het Algemeen Nederlands. Om dialectpromotie te voeren, was het toen zeker nog te vroeg.

Vlaanderen loopt op het vlak van dialectpromotie mijlenver achterop in vergelijking met Nederland. In Nederland was de eerste 'streektaalfunctionaris' al in 1984 een feit (in de Stellingwerven en in Drenthe was men zelfs al iets eerder actief bezig met streektaal, maar de naam streektaalfunctionaris werd voor het eerst in Groningen gebruikt). In Vlaanderen – en dan nog niet in Vlaanderen maar in Brussel – kwam de eerste streektaalcoördinator pas in 2004 in dienst. In Nederlandstalig België heeft enkel Brussel dus al vijftien jaar een betaalde professional in dienst die zich bezighoudt met het dialect van de Brusselse regio. Daarover volgt straks meer.

3. Geschiedenis van de dialectwerking in Vlaanderen

Natuurlijk is er al heel lang (sinds het eind van de negentiende en begin twintigste eeuw) belangstelling voor dialecten, maar die situeert zich vooral op het wetenschappelijke of semiwetenschappelijke vlak. Aan de negentiende- en twintigste-eeuwse dialectologie danken we enkele grote dialectwoordenboeken zoals De Bo voor het West-Vlaams en wetenschappelijke projecten zoals de Reeks Nederlandse Dialectatlassen. Deze vallen echter buiten de dialectpromotie zoals we die hier vandaag bespreken.

Als we naar Nederland kijken, dan zien we rond 1930 in Limburg (1928) en in Zeeland (1929) dialectverenigingen ontstaan (*Veldeke* en de *Zeeuwse Vereniging voor dialectonderzoek*). In Vlaanderen is daarvan helemaal nog geen sprake op dat ogenblik. Uiteraard bestaan er in Vlaanderen nu – net zoals in Nederland – tal van kleinere organisaties die zich inzetten voor hun lokale dialect. De ene organisatie is al groter dan de andere. Tegenwoordig worden die verenigingen overkoepeld door *Variaties vzw*, *koepelorganisatie voor dialecten en oraal erfgoed*, een vereniging die is opgericht in 2005. Voor de koepelorganisatie

Variaties in het leven geroepen werd, waren er uiteraard al enkele organisaties actief. In Nederland bestond toen al de *Stichting Nederlandse Dialecten* (opgericht in 1990), waarin uiteindelijk na enkele jaren ook enkele Vlamingen in het bestuur terechtkwamen. Ook al kun je de beide verenigingen niet volledig op één lijn zetten, toch blijkt ook hier weer dat Nederland vijftien jaar voorop liep.

3.1. *De Vlaamse dialectverenigingen*

De eerste vereniging die in Vlaanderen ontstond, leunt nog sterk aan bij de wetenschap en is ook niet exclusief Vlaams. De *Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde* werd opgericht op 11 oktober 1975. Deze vereniging wil(de) zich inzetten voor de studie van het dialectologisch en naamkundig erfgoed van de beide provincies Limburg. Zij tracht dat doel via wetenschappelijke bijeenkomsten, publicaties en dienstverlening te bereiken. Tot die wetenschappelijke bijeenkomsten behoort een jaarlijks congres, dat afwisselend in de Nederlandse en Belgische provincie plaatsvindt. Deze vereniging is nog geen echte Vlaamse dialectvereniging, want ze is binationaal.

In de jaren tachtig van de vorige eeuw ontstonden de eerste ‘echte’ Vlaamse verenigingen. De *Gentsche Sosseteit* werd in 1982 opgericht met als doel de Gentse moedertaal te promoten en contacten te leggen tussen ‘authentieke’ Gentse dialectsprekers en uitwijkelingen in binnen- en buitenland. Deze vereniging reikt jaarlijks de ‘Gentsche Handjes’ uit, waarbij verdienstelijke Gentenaars worden gevierd. Een eerste vorm van dialectpromotie, die niet echt meer uit de wetenschappelijke hoek komt.

De jaren negentig zijn productiever. In 1990 staken zeven Leuvenaars de koppen bijeen. Ze besloten *De Akademie van het Leuvens Dialekt* op te richten om het Leuvense dialect in stand te houden. De vereniging wilde het Leuvens dialect bestuderen en de kennis en het gebruik in stand houden en aanmoedigen (ook hier dus promotie). Een jaar later volgde de *Academie van het Brussels*. In 1993 werd de vzw *Mechelen 2000+* opgericht. In 1994 volgden de *Manne van de plateau* in Koekelberg. Het *Kommetéet van Pikke Stijkès* werd in 1996 opgericht en heeft als doel Tienen en het Tiense dialect te bevorderen. In hetzelfde jaar werden *De Speegelmanne*, een onderafdeling van de Brusselse Academie en de *Werkgroep Ninoofs Dialect* opgericht, een groep vrijwilligers die sinds 1996 Ninoofse dialectwoorden en uitdrukkingen verzamelt om het uitstervende Ninoofse dialect zoveel mogelijk te redden.

In 2000 zet de trend van nieuwe dialectverenigingen zich door. Een groep enthousiaste dialectliefhebbers uit het Pajottenland verenigt zich in de *Academie voor de West-Brabantse dialecten*. De vereniging organiseerde een aantal dialect-

tendagen, en was ook actief binnen de koepelorganisatie Stichting Brabantse Dialecten, die ondertussen helaas niet meer bestaat. De Veldeke-vereniging die al jaren bestond in Nederland kreeg pas in 2001 een Belgische tegenhanger. *Veldeke Bels(j) Limburg* werd opgericht op 17 maart 2001 en wil alle Limburgers samenbrengen die ijveren voor of gewoonweg geïnteresseerd zijn in hun dialect. Deze Veldeke-vereniging heeft ondertussen enkele onderafdelingen zoals *Veldeke As*, *Veldeke Gènk* en *Veldeke Hasselt*. Het Dialectgenootschap Zuid-west-Meetjesland is opgericht in 2002 met als belangrijkste doel een woordenboek van de streek te maken. Dat woordenboek verscheen in 2013. De *Faculteit van het Mechels Dialect* is een werkgroep van vrijwilligers en enthousiastelingen die het Mechelse dialect een warm hart toedragen. De werkgroep is sinds 2004 actief onder zijn huidige naam. Zij organiseren cursussen Mechels dialect en geven lezingen en rondleidingen in het dialect.

De laatste vereniging – het *dialectgenootschap Bacht'n de Kuupe* – werd opgericht in april 2006. Het genootschap komt maandelijks samen om creatief bezig te zijn rond dialect, bereidt een woordenboek voor en geeft ook driemaandelijks een krant uit om het Westhoeks te promoten.

3.2. De oprichting van *Variaties vzw*

Eind 2005 werd *Variaties vzw. Koepelorganisatie voor dialecten en oraal erfgoed in Vlaanderen* opgericht. Deze vzw werd opgericht om de hierboven opgesomde lokale en regionale dialectverenigingen in Vlaanderen en Brussel te verenigen. Het was en is de bedoeling door samenwerking tot een meerwaarde te komen en de dialectologie bekend te maken bij een groot publiek. Het is vooral de bedoeling om de publieke opinie een positieve attitude tegenover taalvariatie bij te brengen. Dialect mag, maar natuurlijk zijn er ook situaties waarin het Algemeen Nederlands gepaster is. Dialect en AN zijn geen vijanden van elkaar; ze staan naast elkaar – elk met hun eigen functie.

De eerste jaren werd de vereniging financieel ondersteund door de Vlaamse overheid en kon er een deeltijdse stafmedewerker worden aangesteld om samen met de diverse verenigingen projecten op te starten in heel Vlaanderen. Dat resulteerde in enkele Vlaamse dialectendagen, een project over voeding waarin ook jongerentaal aan bod kwam, het opzetten van een digitale woordenbank, het Limburgse project *Spraakmakers* en medewerking aan *Dialectloket*, een platform waarop allerlei informatie te vinden is over dialecten. Helaas werd de subsidie (en daardoor dus ook de werking) stopgezet. Een poging om een expertisecentrum voor dialecten op te richten stuitte op een nee bij de overheid.

In 2012 werd door Variaties vzw nog een campagne gehouden om het dialecterfgoed te redden en de overheid te vragen om alsnog een instituut op te richten. De campagne had succes, duizenden mensen ondertekenden de petitie om het dialecterfgoed te redden maar een instituut is er nog steeds niet. De campagne had wel effect en een gunstig gevolg voor het wetenschappelijke project *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten*, dat door de steun van de Nederlandse Taalunie en een subsidie van de Vlaamse overheid nog een paar jaar kon doorwerken om het woordenboek af te maken. Voor het brede veld en voor dialectpromotie bleef het echter behelpen.

3.3. Oprichting *Be.brusselseir*

Variaties vzw werd dus gekortwiekt, maar voor Brussel was er beter nieuws. De Brusselse dialectwerking kent intussen een historiek van meer dan vijfentwintig jaar, met de groei van diverse dialectverenigingen en allerlei initiatieven. Het begon met de oprichting van de *Academie van het Brussels* in 1991, in 2000 volgde een volgende mijlpaal met de stichting van het *Brussels Volkstejoêter* en in 2004 werd op basis van een resolutie voor de structurele inschrijving van de Brusselse dialectwerking in het cultuurbeleid van de Vlaamse Gemeenschapsc commissie (het Nederlandstalige deelparlement binnen het Brussels parlement) de vzw *ARA!* opgericht. *ARA!* werd het steunpunt voor het Brusselse dialect en kon de Brusselse streektaalcoördinator Geert Dehaes aanstellen. Deze drie dialectverenigingen speelden een bijzondere rol in de opmerkelijke toename van Brusselse dialectactiviteiten met als verheugend gevolg dat er een verhoogde publieke belangstelling was voor het Brusselse dialect. Om hun werking te verbreden en te versterken werd een intense, interactieve en transparante samenwerking onontbeerlijk. In 2013 werden op aansturen van De Vlaamse Gemeenschapsc commissie de drie verenigingen ontbonden en werd een nieuwe vzw opgericht, *be.brusselseir*, waarin de drie verenigingen werden verenigd. *Be.brusselseir* – sinds 2021 *Brusselseir!* – is nu een succesvolle koepelorganisatie van Brusselse verenigingen, die als voorbeeld kan dienen op het vlak van dialectpromotie.

De vzw verruimt het draagvlak van het Brussels met een divers aanbod waarmee ze de ‘goesting’ in het Brussels activeert bij een ruim en divers publiek met een veelzijdig aanbod: Brussels Volkstejoêter, De Weik van’t Brussels, Verkeezing van den Brusseleir van ’t joêr en Brusseleir vè et leive, Toëllesse, Toëlbad, Onderzoek, Coaching, muziekwedstrijd BrusselsTUUB voor jongeren, Et Oeis van’t Brussels, ... en nog veel meer. *Brusselseir!* kan op heel veel belangstelling rekenen, zowel van het publiek als van de overheid.

4. Zichtbaarheid van het dialect

In wat voorafging, werden de spelers in het dialectveld kort voorgesteld, maar hoe zit het met de zichtbaarheid van het dialect zelf, of hoe promoten verenigingen en individuen het dialect in Vlaanderen? Welke vormen van dialectpromotie vinden we?

4.1. *Dialectwoordenboeken*

Voor heel wat verenigingen blijkt het maken van een dialectwoordenboek hoog geprioriteerd te staan. Dialectverenigingen, heemkundige kringen of gemeentebesturen hebben de laatste decennia heel wat dialectwoordenboeken op de markt gebracht. Moeten we dit onder dialectpromotie onderbrengen of blijkt hieruit nu net dat het met dat dialect een aflopende zaak is? Tabel 1, uit Van Keymeulen (2008), toont dat het maken van lokale dialectwoordenboeken echt iets van de laatste decennia is. In de tabel, die gegevens bevat tot 2007, ziet u dat het vooral sinds 1980 is dat de productie stijgt in Vlaanderen.

4.2. *Stripverhalen*

Meer gemakkelijke en relatief recente dialectproducten zijn vertalingen van stripverhalen in lokale dialecten: zo verschenen er *Kiekeboe*-albums in onder meer het Brugse en het Gentse dialect, *Kuiffe* in het Oostendse dialect, *Asterix* in dat van Gent en *Suske en Wiske* in dat van Tessenderlo.

4.3. *Internet*

Ook op internet is dialect zo nu en dan populair. De zoekrobot *Google* kreeg een West-Vlaamse en Antwerpse versie en dialectliefhebbers kunnen in de online encyclopedie Wikipedia heel wat lemma's in het dialect schrijven. Uiteraard kun je op het internet ook dialect horen, woordenlijsten vinden en nog veel meer.

4.4. *Verkiezingen en wedstrijden*

De jongste jaren werden heel wat dialectgerelateerde verkiezingen en wedstrijden georganiseerd. In oktober 2010 werd het Gentse dialect uitgeroepen tot mooiste dialect van Vlaanderen door radiozender MNM, enkele jaren geleden waren er ook bibliotheken die hun mooiste woord lieten kiezen. Dat gebeurde onder andere in het Meetjesland, in Lochristi, in het Denderland en in Zingem.

Periode	West- Vlaanderen	Oost- Vlaanderen	Antwerpen	Vlaams- Brabant	Noord- Brabant	Belgisch- Limburg	Nederlands- Limburg	Totaal
1830-1840	B	B	B	B	NL	B	NL	1
1880-1890					1			1
1890-1900			1				1	1
1900-1910								0
1910-1920							2	2
1920-1930							1	1
1930-1940				1	1			2
1940-1950								0
1950-1960		1			2		1	4
1960-1970							1	1
1970-1980	1	1		1	1	1	4	9
1980-1990	1	5	1	3	6	6	12	34
1990-2000	7	10	3	9	16	8	14	67
2000-2007	7	7	2	3	14	5	16	54
Totaal	16	24	7	17	41	20	52	177

Tabel 1: Aantal verschenen dialectwoordenboeken tot 2007 (Van Keymeulen 2008:13)

4.5. *Dialectlessen*

In sommige steden worden ook dialectlessen gegeven. De Brusselse lessen werden al vermeld, maar ook in Aalst (wellicht ook voor carnaval) en in Brugge en Mechelen werden al dialectlessen gegeven. Dergelijke initiatieven krijgen zowel positieve als negatieve commentaar.

4.6. *Dialecttheater*

De genoemde initiatieven zijn op het eerste gezicht allemaal maar wat druppels op een hete plaat, maar er zijn ook initiatieven die een langer leven beschoren zijn. In september 2000 bijvoorbeeld werd het *Brussels volkstejoëter* opgericht. En dat blijkt geen eendagsvlieg te zijn: het amateurgezelschap, dat aanvankelijk vooral de promotie van het Brussels voor ogen had, groeide uit tot een volwaardig theatergezelschap met een vast publiek en met input uit het professionele theaternieuw, maar het Brussels dialect bleef de constante en het handelsmerk.

4.7. *Dialect in de media*

Essentieel voor de publieke zichtbaarheid van dialect is de aanwezigheid in bepaalde media. Op tv is dialect alles bij elkaar genomen geen dominant verschijnsel, maar de aanwezigheid van dialect kan altijd op aandacht en soms ook op goedkeuring rekenen. Zo werden de dialectweken van het VRT-praatprogramma *De Laatste Show*, waarin bekende Vlamingen hun eigen dialect hanteerden positief onthaald.

Soms wordt dialect ook negatief onthaald. In 2011 bracht de VRT de dramareeks *Het Goddelijke Monster* van Tom Lanoye. De acteurs spraken met een West-Vlaamse tongval (maar geen echt dialect). Velen vonden dat gebrekkig, ongeloofwaardig of zelfs beledigend, wat op het belang van dialect als identiteitsmarker lijkt te wijzen. De film *Aanrijding in Moscou* (2008) daarentegen werd in Vlaanderen wel geapprecieerd en werd in de regio Gent een echt fenomeen. Actrice Barbara Sarafian kreeg verschillende prijzen voor haar vertolking van een vrouw die verbaal bijzonder sterk uit de hoek komt in een pittig Gents dialect, wat de authenticiteit van haar personage blijkbaar alleen maar ten goede kwam.

Soms worden bepaalde oneliners zoals ‘da mieendje nie’ van acteur Dieter De Leus uit *De Ronde* zelfs een hype.

4.8. *Dialectmuziek*

Vanaf de jaren negentig van de vorige eeuw kent Vlaanderen ook steeds meer

dialectmuziek. Na de West-Vlaamse hiphop van 't Hof van Commerce kwam er geleidelijk aan meer dialectpop en toegankelijke dialectrock op de voorgrond: Flip Kowlier van 't Hof van Commerce ging solo met meer ingetogen songs en kreeg het gezelschap van onder meer Axl Peleman, Hannelore Bedert, Gèsman, Het Zesde Metaal, Wannes Cappelle en de Fixkes. Deze 'jonge' muzikanten willen het dialect nochtans niet promoten, ze willen gewoon zingen in hun eigen spreektaal, omdat dat 'natuurlijk' aanvoelt en garant staat voor 'authenticiteit'.

De Brusselse dialectvereniging heeft al twee keer met succes *BrusselsTUUB* georganiseerd. Jonge bands worden gecoacht om in het Brussels dialect te zingen. En jongeren vinden dat blijkbaar heel leuk. Dat lukt wel niet overal even goed. In Zeeland werd hetzelfde concept een flop. Geen enkele jonge band wou iets in het Zeeuws zingen.

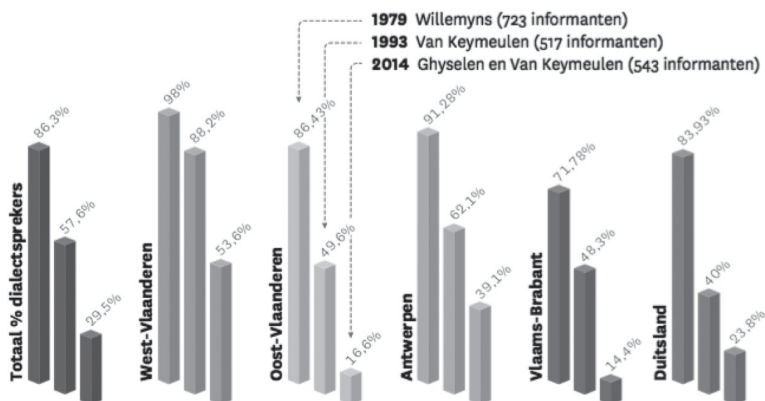
4.9. Gadgets

Ook in de souvenirsector vind je meer en meer dialect. Zo kun je in West-Vlaanderen bumperstickers *Preus lik firtig* en *Kjir ne ki were* en in Gent T-shirts met de slogan *Nie neut, nie pleuje* bestellen. Ook het Antwerpse *Kleir* heeft een kledinglijn met Antwerpse woorden en uitdrukkingen.

5. Zorgt dialectpromotie voor meer dialectgebruik?

Maar wil die aandacht voor dialect, de promotie voor dialect ook zeggen dat er weer meer dialect gesproken wordt? Helaas, het dialect als communicatiemiddel is in Vlaanderen zo goed als verdwenen (behalve misschien in de periferie). Dat is duidelijk te zien in Figuur 2 waarin cijfermateriaal van Willemyns (1979), Van Keymeulen (1993) en Ghyselen & Van Keymeulen (2014) wordt gevisualiseerd. Hun onderzoek toont aan dat het dialectverlies in Vlaanderen zich in de voorbije twintig jaar in een razend tempo heeft voortgezet. Het staat als een paal boven water dat er voor de dialecten in Vlaanderen geen rooskleurige toekomst is weggelegd. De dialectrevival van de laatste vijftientig jaar is dus geen echte revival. Dat is ook het besluit van De Decker & Vandekerckhove (2012). Zij vragen zich af of alle berichten rond dialectrevival in Vlaanderen dan misplaatst zijn, en besluiten dat het dialect de jongste jaren wel degelijk een publiek gezicht gekregen heeft. Het wordt gepromoot en het krijgt een plaats in allerlei cultuurproducten. Dialectrevival manifesteert zich vooral in die culturele domeinen. Het gaat dus eigenlijk om een culturele dialectrevival. De impact van de dialectpromotie op het taalgedrag en de taalattitudes van de jongste generatie lijkt echter minimaal of onbestaande, zoals Figuur 2 laat zien.

“IK KAN HET PLAATSELIJKE DIALECT GOED SPREKEN”

Figuur 2: Dialectverlies in Vlaanderen. Figuur overgenomen uit de *Atlas van de Nederlandse Taal. Editie Vlaanderen* (Van Der Gucht et al. 2018:138).

6. Heeft dialectpromotie dan wel zin?

Maar moeten we dan stoppen met dialectpromotie? Heeft het dan eigenlijk wel zin? Dialectpromotie heeft naar onze mening wel degelijk zin, als men maar niet verwacht dat de communicatieve functie ermee hersteld kan worden. Dialectpromotie heeft zin als men daarmee de waarde van onze dialecten wil behouden. Het feit dat dialect in allerlei culturele uitingen mag en kan gebruikt worden, zorgt er immers voor dat er nog voeling blijft met de dialecten. Wat men door middel van dialectpromotie dus wil doorgeven, is het feit dat dialecten waardevol cultureel erfgoed zijn. Een recent initiatief van de erfgoedcel uit het Denderland toont aan dat dergelijke dialectpromotie belangrijk kan zijn voor een gemeenschap. In hun dialectproject hebben ze de inwoners zelf aan het woord gelaten. Ze focussen een jaar lang op het dialect van hun regio door middel van filmpjes in een tentoonstelling, in combinatie met onder andere lezingen en dialectverkiezingen. Op die manier krijgen de inwoners van de Denderstreek informatie over hun identiteit en hun taal.

7. Slot

Om dialectinitiatieven goed te kunnen ondersteunen is er professionele begeleiding nodig want weinigen worden als dialectoloog geboren. Die professio-

nele ondersteuning is er in Vlaanderen op dit ogenblik nauwelijks of niet. De vraag naar minstens één professionele streektaalfunctionaris voor Vlaanderen (en Brussel) is eigenlijk wel terecht. Variaties vzw heeft geprobeerd om hieraan tegemoet te komen, maar zonder subsidie is dat eigenlijk onmogelijk. Een instituut voor dialectonderzoek en -beleving in Vlaanderen naast of in samenwerking met het Meertens Instituut of het Instituut voor de Nederlandse Taal (INT) zou een mooie zaak zijn. Het zou goed zijn dat er een stevigere verankering komt in Vlaanderen zelf, uiteraard in samenwerking met de genoemde instituten. Op die manier is het mogelijk de nodige ondersteuning te bieden aan organisaties en individuen die met dit waardevolle culturele erfgoed aan de slag willen. Dialecten in Vlaanderen zijn – volgens De Decker & Vandekerckhove (2012) – dan misschien niet echt ‘in’, ze zijn vooral ‘in the picture’. En ook dat is belangrijk in een tijd waarin alles snel aan het veranderen en verdwijnen is!

Referenties

- De Decker, B. & R. Vandekerckhove (2012). De mythe van dialectrevival. In: S. Kindt & P. Dendale (red.), *La langue mise en contexte : essais en l'honneur d'Alex Vanneste*. Maastricht: Shaker, 27-46.
- Ghyselen, A.-S. & J. Van Keymeulen (2014). Dialectcompetentie en functionaliteit van het dialect in Vlaanderen anno 2013. *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 130, 117-139.
- Van Keymeulen, J. (1993). Een verkennend taalgeografisch onderzoek naar dialectverlies in Nederlandstalig België. *Taal en Tongval* Themanummer 6, 75-101.
- Van Keymeulen, J. (2008). Het digitale Woordenboek van de Nederlandse Dialecten (WND). In: J. Van Keymeulen e.a. (reds.), *Een woordenboek voor Magda Devos. Een bundel artikelen aangeboden aan prof. dr. Magda Devos ter gelegenheid van haar zestigste verjaardag*. Deinze: Van Daele, 7-18.
- Willemyns, R. (1979). Bedenkingen bij het taalgedrag van Vlaamse universiteitsstudenten uit Brussel-Halle-Vilvoorde. *Taal en Sociale integratie* 2, 141-159.
- Van Der Gucht, F., J. De Caluwe, N. Van der Sijs & M. Jansen (2018). *Atlas van de Nederlandse Taal. Editie Vlaanderen*. Tielt: Lannoo.

Taalpromotie in Fryslân

Nienke Jet de Vries¹

1. Frysk

Fryslân is een *lân fan taal*. In 2018, het jaar waarin Leeuwarden-Fryslân is uitgeroepen tot culturele hoofdstad van Europa, is dat met diverse culturele en educatieve programma's zichtbaar gemaakt en uitgedragen. Nieuw is die meertaligheid niet, het zit al eeuwenlang ingebakken in de Friese samenleving. Binnen de provincie Fryslân worden naast het Fries en het Nederlands verschillende streektaalen (bijvoorbeeld het Bildts en het Stellingwerfs), stadstalen (bijvoorbeeld het Leeuwarders, Snekers en Hindelopers) en migrantentalen dagelijks gebruikt – al is dat niet in gelijke mate en ook niet altijd in alle maatschappelijke domeinen.

Ook binnen het Fries zijn verschillende dialecten te onderscheiden. De belangrijkste vier zijn het Kleifries (noordwesten en midden), Woudfries (oosten), Zuidhoeks (zuidwesten) en Noordhoeks (noordoosten). Deze dialecten zijn onderling volledig verstaanbaar en verschillen vooral in uitspraak.

2. Omtinken foar it Frysk

Hoewel meertaligheid een natuurlijk fenomeen is in Fryslân, is de aandacht voor de verschillende talen – met de nadruk op het Fries – in de provincie Fryslân niet van alle tijden. In de negentiende eeuw werd er, na de Franse tijd onder Napoleon, rondom in Europa door de elite getracht het nationale karakter te benadrukken. De eigen identiteit werd veelal onderschreven door de gemeenschappelijke geschiedenis, de taal en de gebruiken. Dat gebeurde ook in Fryslân.

De burgerlijke cultuur in Fryslân was in de negentiende eeuw geïnstitutionaliseerd in genootschappen. Deze genootschappen hebben een belangrijke

---

1 Beleidsmedewerker taal en onderwijs – provincie Fryslân..

bijdrage geleverd aan de vorming van de Friese cultuur en het tot stand komen van een Friese literatuur. De leden van de genootschappen worden met elkaar de 'Friese Beweging' genoemd.

De elite verenigde zich in het deftige en gesloten *Provinciaal Friesch Genootschap ter beoefening van de Friese Geschied-, Oudheid- en Taalkunde* (1827) en representeerde de Friese cultuur op nationaal niveau in hogere kringen. In 1844 werd een ander belangrijk genootschap opgericht, namelijk het *Selskip foar Fryske tael- en skriftekennisse*. De oprichters en leden van dit genootschap behoorden tot de sociale middenklasse en representeerden de Friese cultuur in Fryslân.

In de tweede helft van de negentiende eeuw zorgden met name de leden van het *Frysk Selskip* voor een constante productie van literatuur, dat vooral via de opgerichte tijdschriften verspreid werd. Ook werd deze literatuur mondeling overgedragen in collectief verband, bijvoorbeeld bij een *Winterjounenocht* ('winteravondvermaak': voordrachten door schrijvers in dorpsuizen en cafés).

Friese literatuur was niet alleen een kunst op zich, het diende ook tot gemeenschapsvorming en de verspreiding van een herkenbare Friese identiteit. Het door de literatuurproductie spectaculair toegenomen schriftelijk gebruik van het Fries leidde ook tot standaardisatie van de Friese taal: er werd gewerkt aan spelling, grammatica en woordenboeken. Ook werd de eigen identiteit versterkt door nationale symbolen zoals de Friese vlag, het volkslied en wapen.

De ontwikkelingen in de negentiende eeuw maakten de weg vrij voor het gebruik van het Fries in domeinen waar dit eerder zeer ongebruikelijk was. Zo werd in 1907 voor het eerst door Provinciale Staten van Fryslân subsidie verleend ten gunste van het gebruik van het Fries in het onderwijs, werd in 1928 de Afûk (*Algemiene Frysk Underrjocht Kommisje*; Algemene Friese Onderricht Commissie) opgericht, werd in 1937 een aanpassing in de lager-onderwijswet doorgevoerd waarmee het officieel toegestaan werd het Fries (onder de noemer 'streektaal in levend gebruik') in het onderwijs te gebruiken en werd in 1938 de Fryske Akademy opgericht.

Op 16 november 1951 vond een andere belangrijke gebeurtenis plaats: *Kneppeelfreed* ('knuppelvrijdag'). Journalist en schrijver Fedde Schurer moest die dag voor de politierechter van de Leeuwarder rechtbank verschijnen wegens belediging van de rechterlijke macht. Hij had een provocerend artikel geschreven waarin hij zijn ongenoegen uitte over de weigering van de rechterlijke macht om de Friese taal te verstaan, zoals recentelijk bij enkele rechtszaken was voorgevallen.

Ten tijde van de zitting ontstond er buiten het gerechtshuis een grote menigte, omdat de rechtszaak in een klein zaaltje werd gehouden waardoor niet alle belangstellenden de zitting konden bijwonen én omdat de wekelijkse vrijdagsmarkt op het plein voor het gerechtshuis plaatsvond wat veel nieuwsgierig publiek genereerde. Het liep uit op een confrontatie tussen de politie en aanhangers van Schurer waarbij politieknuppels en een brandweerspuit werden gebruikt om de menigte uit elkaar te drijven. Dit voorval ging de geschiedenisboeken in als *Kneppelfreed* en werd ook in de landelijke pers breed uitgemeten. Het nieuws bereikte ook politiek Den Haag en maar liefst drie ministers werden naar Fryslân gestuurd om polshoogte van de situatie te nemen. Een en ander heeft tot een versnelling van wettelijke regelingen omtrent het gebruik van het Fries geleid en zo heeft *Kneppelfreed* veel voor de emancipatie van het Fries betekend.

De positie van het Fries werd aan het begin van de twintigste eeuw al door het provinciaal bestuur erkend. Naar aanleiding van het advies van interdepartementale commissie “Friese Taalpolitiek” (ook wel de commissie-Van Ommen genoemd) in 1970 erkende ook de Rijksoverheid de aparte status van de Friese taal. Sindsdien wordt het Fries ook officieel als tweede rijkstaal aangeduid.

Enkele andere mijlpalen in de tweede helft van de twintigste eeuw zijn de wettelijke verplichtstelling van het vak Fries in het basisonderwijs in 1980, de totstandkoming van de eerste provinciale taalnota *Fan geunst nei rjocht* (Van gunst naar recht) in 1983, de eerste *Bestjoersôfspraak Fryske Taal en Kultuer* (Bestuursafpraak Friese taal en cultuur) in 1989 (dit document, waarin afspraken tussen Rijk en provincie betreffende de borging en het gebruik van de Friese taal worden vastgelegd, wordt ongeveer één keer in de vijf jaar vernieuwd), de ratificering van het *European Charter for Regional or Minority Languages* in 1995 en de ratificering van de *European Framework Convention of National Minorities*.

Alles met elkaar heeft ervoor gezorgd dat er anno 2018 een stevig fundament ligt onder het Fries en het Friese taalbeleid. Belangrijke pijlers zijn erkenning, draagvlak en wet- en regelgeving (op zowel Europees, nationaal als provinciaal niveau). Met elkaar heeft dat geleid tot juridische en financiële mogelijkheden waarbinnen het taalbeleid wordt uitgevoerd.

3. Taalpromoasje

Een onderdeel van het taalbeleid is taalpromotie, dat zich richt op alle leeftijden en verschillende doelgroepen – veelal binnen de provincie. De taalpromotieprogramma's worden meestal niet door de provincie Fryslân zelf uitgevoerd, maar vaak door gesubsidieerde (taal)instellingen zoals bijvoorbeeld Afûk en Omrop

Fryslân. Hierna volgen een aantal voorbeelden van succesvolle en/of langer lopende projecten.

4. Taalkado

Taalpromotie begint al in de wieg. Bij de geboorteaangifte in een van de deelnemende gemeenten (alle Friese gemeenten, met uitzondering van de Waddeneilanden en de gemeente Weststellingwerf) ontvangen ouders een *Taalkado*, het geboortegeschenk van de provincie Fryslân. Sinds 2007 wordt het geboortegeschenk uitgereikt, ten uitvoering van een motie uit Provinciale Staten van Fryslân. Het *Taalkado* biedt voorlichting over de voordelen van meertalig opvoeden. Het bevat verschillende informatieve producten gericht op ouders/opvoeders, zoals een speciale editie van het tijdschrift *Heit en Mem*, brochures en informatiefolders van verschillende relevante instanties. Ook bevat het *Taalkado* producten gericht op jonge kinderen, zoals een Friestalig *Tomke*-boekje, een tweetalig (Fries-Nederlands) voorleesboekje, een cd met Friese liedjes en een meertalige (Fries-Nederlands-Engels) knuffelkubus waar een speciale app bij ontwikkeld is. Op deze manier voorziet de provincie ouder en kind van materiaal wat hen op aantrekkelijke wijze in aanraking brengt met de Friese taal.

5. Tomke

Er is geen kind in de provincie Fryslân die het karakter Tomke (letterlijk: ‘duimpje’) niet kent. Het voorlees- en taalstimuleringsprogramma *Tomke*, gericht op kleuters, bestaat sinds 1996. Een van de uitgangspunten hierbij is dat leesstimulering in het Fries en Nederlands gelijk op moeten lopen. Tomke wordt zowel professioneel gebruikt in bijvoorbeeld de kinderopvang (hiervoor is ondersteuning en speciaal begeleidend materiaal beschikbaar), als in de huiselijke kring. In de loop der jaren is de diversiteit aan producten sterk toegenomen. Zo bestaan er boekjes, een televisieserie, een radioprogramma, een app, knuffels, cd’s en dvd’s. Naast de in de winkel verkrijgbare boeken, wordt ieder jaar een themaboekje gratis ter beschikking gesteld. Tomke richt zich vooral op het Fries, maar er zijn ook speciale edities uitgebracht in het Stellingwerfs en Bildts. (zie ook tomke.nl)

6. Heit en Mem

Het tijdschrift *Heit en Mem* (‘vader en moeder’) is een tweetalig (Fries-Nederlands) tijdschrift voor (toekomstige) ouders in Fryslân met kinderen tot twaalf

jaar. Het doel van het tijdschrift is om ouders bewust te maken van de kansen van een meertalige ontwikkeling en hen te stimuleren kinderen meertalig op te voeden. Het tijdschrift wordt twee keer per jaar in een oplage van 40.000 exemplaren verspreid in de provincie Fryslân via zo'n 700 distributiepunten waaronder kinderdagverblijven, basisscholen, bibliotheken en ziekenhuizen. (zie ook *heitenmem.nl*)

7. Media

Voor alle leeftijdscategorieën is er een Friestalig televisieprogramma beschikbaar. Dit wordt op scholen gebruikt, maar kan ook thuis (op televisie en online) bekeken worden. Er zijn zowel geanimeerde als geacteerde programma's beschikbaar. Bij het actualiteitenprogramma *Tyjek* voor het basisonderwijs is een tijdschrift en begeleidend onderwijsmateriaal ontwikkeld. Voor oudere jeugd is recentelijke de koppeling gemaakt tussen de spannende serie *De Koers* en een leesboek. (zie ook *skaal.tv*)

8. Literatuer

In vrijwel elk genre en voor alle leeftijden is er Friese literatuur beschikbaar. Dat kan zowel origineel als vertaald werk zijn. Zo zijn er prentenboeken, voorleesboeken, romans, stripboeken, poëzie, natuurgidsen, wetenschappelijk werk, secundaire literatuur, literaire en culturele tijdschriften enzovoorts. Ook verschijnt er zo nu en dan een eenmalige Friese editie van een landelijk bekend medium. Dit gebeurde voor het eerst in 1987, toen *Libelle* een editie in het Fries over Fryslân uitbracht, en meer recentelijk in 2012 met een Friestalige *Donald Duck*. De Friestalige *Donald Duck* was zo gewild dat er binnen de kortste keren een tweede druk nodig was. De verwachte inkomsten werden ruimschoots overtroffen, waardoor de door de provincie Fryslân verleende subsidie zelfs overbodig werd.

Op diverse momenten en wijzen wordt de Friese literatuur gepromoot. Een bekende vorm is de *sutelaksje* ('ventactie') waarbij o.a. Friese schrijvers met een kruiwagen vol Friese boeken bij de deuren langs gaan om Friese boeken aan de man te brengen. Ook worden er diverse prijzen voor Friestalige literatuur beschikbaar gesteld. De belangrijkste prijs is de Gysbert Japicxpriis, genoemd naar de zeventiende-eeuwse Friese dichter Gysbert Japicx, die al sinds 1947 door Gedeputeerde Staten van Fryslân beschikbaar gesteld wordt voor oorspronkelijk werk. De prijs wordt om het jaar toegekend, de ene keer voor proza en de andere

keer voor poëzie. De prijswinnaar ontvangt een prijsbedrag (op dit moment bedraagt het prijzengeld € 10.000, met daarnaast een geormerkte som van €5000 om het prijswinnende werk te laten vertalen), een oorkonde en een portret. (zie ook *sirkwy.frl*, *tresoar.nl*, *afuk.frl*)

9. Praat mar Frysk

De *Praat mar Frysk*-campagne bestaat al sinds 2007. Met deze taalpromotiecampagne wordt op aansprekende, laagdrempelige en soms humoristische wijze het gebruik van het Fries gestimuleerd en worden Friezen en niet-Friezen bewust gemaakt van de tweetalige situatie in de provincie Fryslân. Er wordt ook gewerkt aan het verbeteren van de taalhouding ten opzichte van het Fries. Intussen heeft *Praat mar Frysk* een groot netwerk opgebouwd op sociale media, waardoor het Fries zichtbaar wordt gemaakt op diverse digitale platformen. In een fysieke omgeving richt de taalpromotiecampagne zich op plaatsen als winkelstraten, ziekenhuizen en gemeentehuizen. Diverse merchandise artikelen zoals stickers, buttons en posters zijn gratis te verkrijgen om de zichtbaarheid van het Fries te vergroten. Bekende Friezen zoals Doutzen Kroes worden ingezet als *Praat mar Frysk*-ambassadeurs en zo nu en dan worden activiteiten op locatie georganiseerd, zoals in *Fryske kroechkwis* ('Friese pubquiz'). (zie ook *praatmarfrysk.nl*)

10. Lân fan taal

In 2018 is Leeuwarden-Fryslân de culturele hoofdstad van Europa, waarbinnen *Lân fan taal* onderdeel uitmaakt van het hoofdprogramma. Binnen *Lân fan taal* werken verschillende instituten uit Fryslân en daarbuiten samen met als doel taaldiversiteit uit te dragen en toekomst te geven. Hiermee wordt Fryslân tevens als publieks- en kenniscentrum voor meertaligheid gepositioneerd. Rondom de Prinsentuin en het Oldehoofsterkerkhof, waar de blijvende taalexpo Obe (genoemd naar dichter Obe Postma) gebouwd is, in het centrum van Leeuwarden is fysiek een *Lân fan taal* gecreëerd. Hier werden in 2018 het jaar rond activiteiten rondom taal georganiseerd, waarbij elke week een andere taal centraal stond. Een heel zichtbaar project binnen *Lân fan taal* is Sichtberens, waarbij op zichtlocaties in Leeuwarden teksten in het Fries en het Leeuwarders speels in de openbare ruimte geplaatst zijn. (zie ook *lanfantaal.nl*, *sichtberens.nl*)

11. Boarging en befoardering

Hoewel taalpromotie een van vele aspecten is binnen het totale Friese taalbeleid, dat als belangrijkste doel heeft het gebruik van de tweede rijkstaal te borgen en te bevorderen en daarmee bij te dragen aan gelijkwaardigheid en gelijkberechting van de taal, is het heel belangrijk voor het taalbeleid als geheel. Met taalpromotie wordt de Friese taal in het bijzonder en de diverse meertalige situatie in Fryslân in het algemeen, bij vooral de inwoners van de provincie Fryslân zelf maar ook mensen van daarbuiten op verschillende wijzen en op diverse momenten onder de aandacht gebracht. Dat zorgt voor bewustwording, draagvlak, een positievere taalhouding en bevordert het gebruik van de taal in diverse domeinen. Taalpromotie kan worden gezien als het cement binnen het totale taalbeleid en behoudt Fryslân als *Lân fan taal*.

Vijftig jaar promotie van het Stellingwerfs, en meer

Henk Bloemhoff¹

1. Inleiding

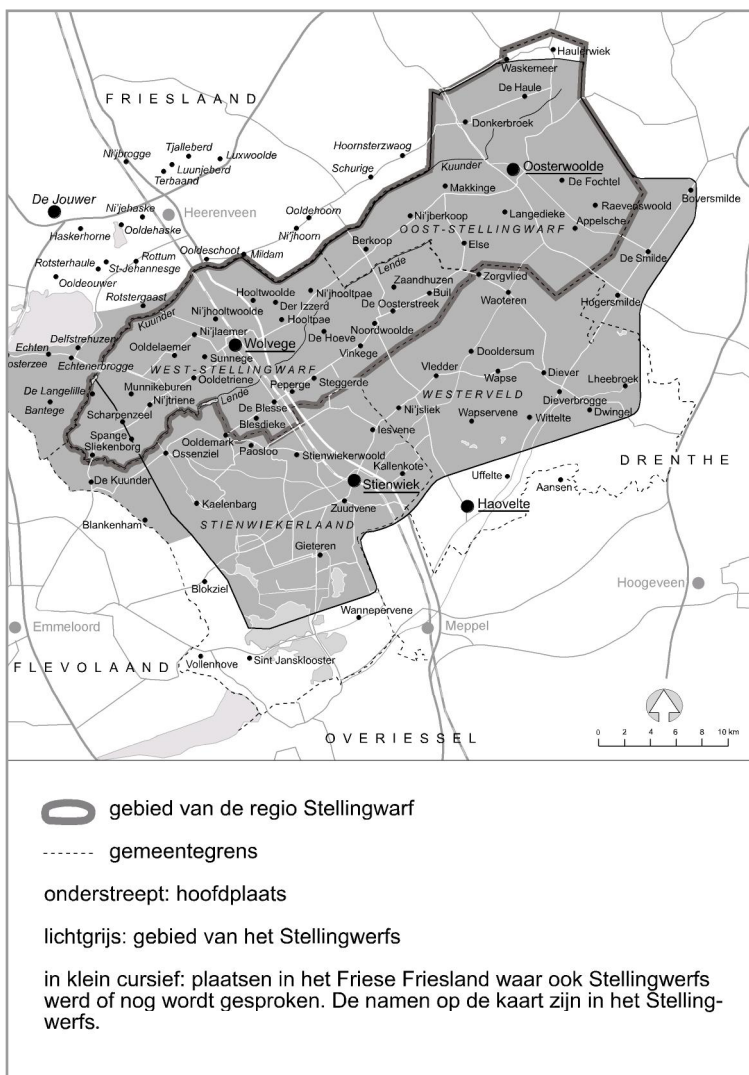
In deze bijdrage krijgt u een blik op het Stellingwerfs, en dan speciaal het Stellingwerfs van de regio Stellingwerf in Zuidoost-Friesland. Heeft promotie van het Stellingwerfs zin gehad en zal het in de toekomst zin hebben? Tot welk gebied het Stellingwerfs zich vanouds uitstrekt als gesproken taal ziet u op het kaartje in Figuur 1; het gaat om het grijze gebied. Naast het Sallands, Drents, Veluws en meer is het Stellingwerfs een van de hoofdvarianten van het Nedersaksisch. Het onderscheidt zich met name door de klank [ɛ:], vertolkt door het grafeem *ae* in het bekende sjabloon *Et waeter klaetert tegen de glaezen dat et daevert*. Dat is dus anders dan bijvoorbeeld het zuidelijker *Et wäter klätert tegen de gläzen dat et dāvert* – dat is met een ‘heldere aa’, in West-Overijssel. Noordelijk is het verschil met het Fries overduidelijk; dat is dan ook een andere Germaanse taal dan het Nedersaksisch.

2. Stellingwerf: niet de Friese taal, wel de ‘Friese vrijheid’

Tja, wat zouden Grote Pier en medestanders me hebben aangedaan als ik zijn Friese *Bûter, brea en griene tsiis* in mijn Stellingwerfs had weergegeven: *Botter, brood en grune keze*! Pier overleed in 1520, dat experiment kan anno 2018 niet meer en dat is misschien maar goed ook, maar ik denk dat ik een serieuze kans had gehad om het te overleven. Hopelijk was ik herkend als iemand uit het land Stellingwerf – het land waarvan veel inwoners eerste kwart 16de eeuw met de zogenoemde Gelderse Friezen meestreden om de oude ‘Friese vrijheid’ te herstellen – net als Pier. Dat was helemaal in lijn met de eeuwenlange Stellingwerver

---

1 Taalkundig onderzoeker, gastonderzoeker Fryske Akademy.

Figuur 1: Taalgebied van het Stellingwerfs

zorg voor behoud van de eigen vrijheid, van het gebied dus binnen de vette lijn op het kaartje in Figuur 1. Ook in Stellingwerf gebeurde dat onder het motto ‘behoud de Friese vrijheid’. Maar laat ik er meteen duidelijk bij zeggen: dat was in de verste verte geen taalkeuze voor de Friese taal – daar ging het in het geheel niet om.

Stellingwerf werd in september 1500 overweldigd door een leger van Hertog Albrecht van Saksen, die in 1498 de nieuw heerser van Friesland was geworden. Vanaf 1500 kwam het land onder het centraal-Friese gezag van zijn twee zonen; in 1515 kreeg Karel V de rechten over Friesland, inclusief Stellingwerf. In 1517 werden er een oostelijke en een westelijke grietenij ingesteld, de voorlopers van de huidige twee gemeenten.

3. Vroege taalactiviteiten en taaltellingen

Het oudst gepubliceerde gedicht in het Stellingwerfs is van 1837 en werd voorzien van de aanduiding ‘Oost- en West-Stellingwerfer dialect’ – toen was er al taalpromotie, zou je kunnen zeggen. Een schoolmeestersrapport uit Haulerwijk van 1857, de noordoostelijke rand van Oost-Stellingwerf met binnenkomende Friestalige veenarbeiders, vertelt ons dat men in Haulerwijk ‘plat boerenfriesch’ spreekt, terwijl men ‘te Haule het eigenlijke Stellingwerfsch spreekt’. De huidige taalgrens wordt ook dan dus al genoemd en ook zien we dat de naam van de regiotaal niet ongevoel is.

De mensen in onze beide gemeenten waren hoofdzakelijk op elkaar betrokken. Dat is vanouds het beeld; streekonderzoekers hebben het bij tijd en wijle ook bevestigd. Het spreken van de eigen taal Stellingwerfs was heel gewoon. Maar dat zal zeker niet voor iedereen in elke omstandigheid gegolden hebben – wie een vergadering voorzat, deed dat zoals mij uit kringen van familie en kennissen bekend is, in zijn vorm van Nederlands. Vooral in Oost-Stellingwerf verdween de vanzelfsprekendheid van het Stellingwerfs in een aantal verveningsdorpen door de komst van veenarbeiders die hun meegenomen taal bleven gebruiken. Dat gebeurde ook door vooral Fries- en Nederlandstalige winkeliers, dienstverleners en onderwijzers. Ook in de andere gemeente kwam dat voor, al gingen er vanouds uit deze groepen ook flink wat niet-Stellingwerfers op het Stellingwerfs over. De eerste serieuze taaltellingscijfers zijn uit de eerste helft jaren vijftig, van Krine Boelens, toen onder meer verbonden aan het Pedagogisch Adviesbureau van de Fryske Akademy, en van de streekkenner H.J. Bergveld. Boelens kon amper vergelijken met cijfers van eerder. Daarom gaf hij alleen het beeld dat hij kreeg door zijn enquête naar het taalgebruik van de schoolkinderen in Oost- en West-Stellingwerf en enkele noordelijker gemeenten.

In zes zogenoemde zanddorpen van Oost-Stellingwerf, zoals Oldeberkoop en Elsloo, sprak meer dan 91% Stellingwerfs. In Appelscha en Haule was dat 71 en 70%, in Oosterwolde en Ravenswoud 61 en 57%. Haulerwijk en Waskemeer bleken bijna geheel Friestalig; Donkerbroek scoorde 16% Stellingwerfs en 85% Fries, Oosterwolde en Appelscha scoorden Fries voor 33 resp. 29%. Voor West-Stellingwerf is het wat overzichtelijker: 90% Stellingwerfs, 15% Nederlands, 10% Fries. Daar gold één uitzondering: in Noordwolde was 45% Nederlandssprekend. Dat was vooral door de aanwezigheid van het 'Klonisch-Nederlands'; dat werd als Nederlands meegeteld. Het werd en wordt gesproken door gezinnen die uit de Maatschappij van Weldadigheid voortkomen.

Langzaam maar zeker werd het Stellingwerfs minder vanzelfsprekend. Hendrik Johannes Bergveld (1902-1966) was een bekende regionale kenner van de Stellingwerver taal en cultuur. Hij streefde op bescheiden wijze het bewaren en het blijven spreken van het Stellingwerfs na. Hij deed dat ook door regelmatig proza en poëzie te publiceren in vooral het weekblad *De Nieuwe Oost-Stellingwerver* en door lezingen te verzorgen. Zulke bevorderaars waren er in en na zijn tijd meer, zoals de onderwijzer Martinus Bakker uit Noordwolde en 'dorpsdichteres' Lamkje Hof uit Oldeberkoop. Bergveld constateerde al in de jaren vijftig dat het Stellingwerfs 'langzamerhand verdwijnt en dat zulks voornamelijk is gekomen door de vestiging van vele niet-Stellingwerfers ten gevolge van de ontsluiting der in Ooststellingwerf aanwezige veengebieden. Dit betreft hoofdzakelijk de dorpen Donkerbroek, Haulerwijk en Appelscha.' Eerder noemde hijzelf als voertaal voor Appelscha het Stellingwerfs voor 47%, het Fries voor 50%.

Halverwege de jaren 50 stelde diezelfde Bergveld tegenover de terugloop: "Toch is het opmerkelijk dat nu nog, zelfs na vijf eeuwen Friese invloed, in verschillende dorpen nog vrijwel door alle inwoners onvervalst Stellingwerfs wordt gesproken. En dat, zonder dat op de scholen onderwijs in het dialect wordt gegeven!" Zonder onderwijs dus, en van echte promotie voor het Stellingwerfs in het algemeen is me uit die tijd weinig gebleken. Maar, en dat was ook voor WO II duidelijk al wel het geval, in de beide abonnementsweekbladen *De Oost-Stellingwerver*/*De Nieuwe Oost-Stellingwerver* en *Stellingwerf* werd met enige regelmaat in het Stellingwerfs gepubliceerd. Dat werd niet ongewoon gevonden, maar juist wel, in positieve zin, als bijzonder beleefd. Die situatie gaat in elk geval terug tot het laatste kwart van de negentiende eeuw. Wat in kranten gepubliceerd werd, ondervond waardering en hield bekendheid. Toen ik vanaf 1970 taalonderzoek deed in de regio, vertelden informanten me dan ook af en toe nog details uit verhalen die tientallen jaren eerder in de streekpers waren verschenen.

4. Opbloei in de jaren zeventig; instelling streektaalorganisatie: zelf doen

Door 1970 te noemen, maak ik een stap naar de situatie die ik meemaakte eind jaren zestig, begin jaren zeventig. Andere, vooral jonge Stellingwerfers werden zich toen bewust van de eigen taal en cultuur en de positie daarvan. Ze waren net als jongeren elders op de wereld bezig met problemen als Vietnam, discriminatie, honger in de derde wereld, de noodzaak van medezeggenschap, het opruimen van taboes, het op de korrel nemen van starre bestuurders. Een bekend motto was 'Think globally, act locally', en zeker, in de regio was het niet alleen zaak maatschappelijke gelijkheid na te streven maar daar was het ook slecht gesteld met de eigen taal en cultuur en daar moest wat aan gedaan worden. Dat was ook een reactie op sommige leeftijdgenoten die ook 'doorleerden' maar het Stellingwerfs nauwelijks meer gebruikten, zelfs niet in eigen dorp. Het Nederlands concurreerde steeds sterker, het Stellingwerfs had amper steun van een eigen geschreven versie van die taal. Was er veel in boek- en artikelvorm te vinden over onze eigen taal het Stellingwerfs? Bestonden er studies van het Stellingwerfs? Waren er romans en verhalenbundels in het Stellingwerfs, was er poëzie, een eigen tijdschrift in de eigen taal? Nee, niets van dat alles was er. Toen ik in 1967-1969 de opleiding tot volledig bevoegd onderwijzer volgde aan de Pedagogische Akademie in Heerenveen, deed ik bij een eerste bezoek aan de Provinciale Bibliotheek van Friesland dan ook snel een trieste ontdekking: er waren veel boeken in het Nederlands, er waren ook veel boeken in en over het Fries, maar er was maar één boek in het Stellingwerfs, plus nog één boek over en deels in het Stellingwerfs. Verder niet. We konden dus niet eens in onze eigen taal lezen, laat staan dat we hadden geleerd erin te schrijven. Op de HBS hadden we wel geleerd dat 'groen' *grün* is in het Duits en *green* in het Engels, maar een link naar *gruun* van de eigen Stellingwerfer taal en *grien* van de buurtaal Fries was nooit gelegd. Er waren trouwens ook geen media die structureel iets deden.

Als dingen niet gebeuren of helemaal niet goed gaan, moet je iets doen. Stellingwerfse medestudenten van de Pedagogische Academies in Heerenveen en Drachten, maar ook anderen in de regio wilden zich voor het Stellingwerfs gaan inspannen. Door contacten met de Friese Omroep startte die in 1971 een serie van negen driewekelijkse programmaatjes van een kwartier in en over het Stellingwerfs. Maar toen ze er begin 1972 mee stopten omdat ze geen structurele taalprogramma's meer wilden en toen en later ook als argument aandroegen dat ze er niet waren voor de taalbevordering, was bij de Stellingwerfers de maat vol wat de Friese omroep betreft.

Heel goede contacten waren er wel met de universitaire wereld, met name met het Nedersaksisch Instituut in Groningen, er waren goed voorbeelden van

tijdschriften en literaire boeken in andere Nedersaksische gebieden in Nederland en de Culturele Raad Oost-Stellingwerf had inmiddels het eerste boek met verzameld werk van H.J. Bergveld uitgegeven, getiteld *De Oolde Pook*. En van *De Oolde Pook* begon de victorie. Het was duidelijk: wij in onze beide Stellingwerfer gemeenten gingen het voortaan grotendeels zelf doen.

Zonder promotie begin jaren zeventig en vlak daarvoor was niet gebeurd wat er op een mooie zaterdagmiddag in april 1972 in de mavo-school van Wolvega wél gebeurde: de oprichting van een eigen streektaalorganisatie door zo'n zestig mensen, de *Stellingwarver Schrieversronte*. Die naam was niet toevallig: het vrijwel ontbreken van geschreven Stellingwerfs in die jaren voelde men als een groot gemis – en voor zover het geschreven Stellingwerfs er toch wel was, was het amper te vinden. In de direct voorafgaande jaren hadden kranten amper meer in het Stellingwerfs gepubliceerd.

Wat moest de nieuwe club gaan doen? U raadt het eerste al: het Stellingwerfs promoten. Deed je dat niet, dan wisten enthousiastelingen niet van elkaar, en als je niet van elkaar wist, kon je moeilijk een vereniging verder opbouwen, plannen maken, voor meer activiteiten zorgen. Anderen zouden zonder promotie niet gauw aandacht aan het Stellingwerfs besteden, laat staan dat ze bijvoorbeeld tot het schrijven van boeken zouden komen.

Dat was het eerste. Maar wat moesten we meer doen om aan de behoefte te voldoen? Ik noem een aantal zaken:

- > Natuurlijk, de nieuwe club z'n structuur geven: er kwam een bestuur, taken werden verdeeld, leden kregen alle gelegenheid tot inbreng via de ledenvergadering, de latere 'algemene raad';
- > Zorgen voor Stellingwerfstalige bijdragen vooral aan de regionale kranten en de provinciale dagbladen;
- > Het oprichten van een eigen tijdschrift. Dat werd *De Ovend*, een orgaan vergelijkbaar met het Drentse *Oeze Volk* en het Overijssels-Gelderse *De Moespot*. *De Ovend* beleeft inmiddels zijn 46ste jaargang en verschijnt zes keer per jaar;
- > Het instellen en uitbouwen van een archief voor taal, literatuur, geschiedenis en volkskunde;
- > Het nemen van initiatieven in het onderwijs;
- > Het ondersteunen van toneel en cabaret;
- > En dan, door werkelijk ieder van belang gevonden: het vastleggen van het Stellingwerfs, in de eerste plaats om een uitvoerig woordenboek te maken.

Dit alles ging vanaf toen gebeuren; dat was één en al promotie. Zonder promotie van het Stellingwerfs kon er niets gebeuren, kon er niks ontstaan van dat waar altijd al wel behoefte aan was geweest. Dat is dus geen onzin, dat heeft zin. Allerlei activiteiten gingen plaatsvinden en de Stellingwarver Schrieversronte kreeg steeds meer leden, tevens abonnees op *De Ovend*, tijdschrift voor taal, literatuur, geschiedenis en volkskunde, voor elk wat wils. Kopijproblemen? Eigenlijk nooit. Gebrek aan manuscripten voor boeken? Al evenmin. Vanaf het begin verschenen er zo'n vier tot acht Stellingwerfstalige boeken per jaar. Er kwamen jaarlijkse cursussen Stellingwerfs, er werden lezingen gehouden: over streektaalliteratuur, taalbeleid, woordenboekwerk en veldnamenonderzoek. In de beginjaren was er een eigen cabaretprogramma, en er kwamen symposia.

In de begintijd en daarna groeide de belangstelling en namen de vragen uit het publiek om informatie en om mee te doen sterk toe. Dat leverde veel te veel werk op voor het jonge, zevenkoppige bestuur en de eerste vrijwilligers. Dus kwam er een medewerker op basis van een sociale regeling in dienst – in eerste instantie voor het bijhouden van de administratie en voor documentatie. Maar meer was nodig. Uitvoering van nieuwe plannen vroeg om een goede coördinatie vanuit een centraal punt, er moesten cursussen worden bemenst, het uitgeefwerk nam toe. Overleg van inwoners die het vastleggen van de taal zagen zitten en vooral met Hendrik Entjes van het Nedersaksisch Instituut, de latere hoogleraar, leverde plannen op voor een woordenboek. Dat werk kon beginnen met m'n eigen student-assistentenschap voor het project *Stellingwarfs Woordeboek* in de verzamelfase. Dat gebeurde vanaf 1975 aan het Nedersaksisch Instituut in Groningen. Al snel hebben we een netwerk ingericht van groepjes informanten, in 25 dorpen verspreid over heel Stellingwerf. Dat was ook om de verschillen die er van plaats tot plaats zijn tot hun recht te laten komen. Die vrijwilligers kwamen van 1975 tot 1991 maandelijks bij elkaar en vulden de vragenfiches in. In enkele dorpen werden die fiches voor een belangrijk deel ook mondeling afgevraagd – door mij of door een medewerker van de Stellingwarver Schrieversronte. Zonder stevige promotie had dat alles niet gekund. De woordenboekactiviteiten hadden bovendien nog een promotionele bijopbrengst, namelijk de opwaardering van het Stellingwerfs in die 25 dorpen, dus onder de mensen in die dorpen, een doel waarop ook veel andere activiteiten van het streektaalinstituut waren gericht. Vragen als: hoe zegt u woord x, kent u uitdrukking y betekenden ook dat mensen zelf de boer opgingen om nog eens iets na te vragen. Het werk ondervond men als belangrijk, de taal was duidelijk een heel waardevol object en dat straalde men ook uit. De activiteiten op dit punt werkten ook op nog een andere manier gunstig: sommige informanten gingen in het tijdschrift *De Ovend* schrijven, of in de regionale en provinciale kranten. Sommigen publiceerden ook

in boekvorm, zoals Klaas van der Weg, met zijn bundel columns *Daegelikse Din-kies*. Het *Stellingwarfs Woordeboek* werd voltooid in 2004. De vervaardiging ervan had dus duidelijk extra promotionele effecten.

5. Stellingwarver lectuur en literatuur ('schrieveri'je')

Ik switch nu naar de ontwikkeling van de *Stellingwarver schrieveri'je*. Die volgde op een andere vorm van streektaalpromotie, namelijk op de al genoemde uitgave van *De Oolde Pook* in 1970. Een volgende keuze uit het werk van Bergveld verscheen in 1976 onder de titel *Klaeterjaegers*. De ook in onze tijd nog heel productieve Stellingwerfse auteur Johan Veenstra was 25 toen hij in 1970 in Bergvelds werk een goed voorbeeld zag om in het Stellingwerfs te schrijven. Vanaf 1971 publiceerde hij zijn eerste verhalen en gedichten. Om te beginnen was dat in een nieuwe Stellingwerfse rubriek in de Leeuwarder Courant, die ook Veenstra's eerste ruime bekendheid bracht. Al snel schreef hij ook in *De Ovend*.

Ik noem nog een aantal namen van auteurs uit de begintijd die heel productief zouden worden: Harmen Houtman (zeker met gedichten en later liedteksten), Lamkje Hof, Fokke Middendorp, Oene Bult, Grietje Hento-Stoker, Karst Berkenbosch en Wiebe Jager – de laatste met zijn volksverhalen, die voor het eerst in druk kwamen in krant en tijdschrift en die naderhand ook in boekvorm verschenen onder de titel *Mien wegen bin duistere paeden*. De snelle ontwikkeling van het schrijven en de boekproductie laat zich ook aflezen uit de eerste bloemlezing, al in 1978, met *Onder eigen volk* als titel en met als ondertitel 'wark uut de jaoren 1970-1976 van 24 Stellingwarver schrievers'. Vierentwintig schrijvers dus. Het waren vooral taalpromotie en promotie van activiteiten voor de taal die hen op het idee hadden gebracht om in het Stellingwerfs te gaan schrijven. Niet alleen zij waren en bleven belangrijk, ook de schrijvers en schrijvenden van toen en later. De 'beweging' was en is veel breder dan sommigen misschien als beeld hebben – het gaat dus om veel meer dan alleen een paar schrijvers en enkele actieve bestuursleden.

En waarom ook al weer schreven en schrijven Stellingwerfers graag in hun regiotaal? Naast de wil om de eigen taal te gebruiken en dat te demonstreren speelt heel vaak de ervaring een rol dat men zich het beste uitdrukt in de eigen taal, dat je daarin wat je bedoelt te zeggen het meest precies en direct vertolkt. Ook was men met name gegrepen door de zeggingskracht van bijvoorbeeld de teksten van Bergveld, Martinus Bakker en Lamkje Hof.

6. Verder mit et Stellingwarfs: uitbouw 'infrastructuur'

Ik ga nog even naar 1977, het jaar waarin een belangrijk rapport verscheen. De druk van alle werkzaamheden werd het bestuur te zwaar. Het ging om het uitgeven van het tijdschrift, schrijven voor kranten, het begeleiden en financieren van boekproducties met particulier geld van bestuursleden, informatie verstrekken aan belangstellenden en het verder uitbouwen van een archief op het terrein van taal, literatuur, geschiedenis en volkskunde. En er waren nog de nodige plannen. Men ontving inmiddels van gemeenten en provincie een bescheiden en absoluut noodzakelijk subsidie ter ondersteuning, een soort onkostenbestrijding. In 1976 was dat in totaal 6750 gulden, waarvan beide gemeenten en de provincie elk een derde betaalden. In onze tijd zitten die subsidiënten elk op zo'n 42.000 euro, maar voor het zover kon komen, moesten er grote stappen voorwaarts gemaakt worden. Die kwamen er door overleg met provinciale en gemeentelijke bestuurders, zoals de Commissaris van de Koningin in Friesland Hedzer Rijpstra, de burgemeesters van Oost- en West-Stellingwerf van toen, Oosterwijk en Boelens, en met Anne Vondeling, kamervoorzitter en nog sterk met de regio verbonden.

Het idee was ontstaan om een rapport te schrijven. Aan Vondeling in het bijzonder werd op een avond voor vooral bestuurders, politici en leden van de Stellingwarver Schrieversronte het eerste exemplaar gepresenteerd van *Verder mit et Stellingwarfs*. Het bevat in kernachtige formuleringen wat echt nodig werd gevonden, op z'n Stellingwerfs gezegd: *broodnoudig vanneuden*. Om het Stellingwerfs te ondersteunen, waren volgens het rapport tien types werkkrachten nodig:

1. Een algemene, coördinerende kracht (1 FTE) ✓
2. Een vakonderwijzer (1 FTE)
3. Een redacteur Stellingwerfs Woordenboek (1 FTE)
4. Een onderzoeker ander taalkundig werk (grammatica, begeleiding taalprojecten) (1 FTE)
5. Een onderzoeker voor geschiedenis en volkskunde (0,5 FTE)
6. Een publiciteitsmedewerker (0,5 FTE) ✓
7. Een medewerker voor toneel en cabaret (0,5 FTE)
8. Cursusleiders (0,5 FTE)
9. Radio-redacteur (0,5 FTE) ✕

10. Twee administratieve krachten ter ondersteuning (2 FTE) ✓

Het leek van belang dat de meeste taken bij de nieuwe streektaalinstelling werden ondergebracht. Het ✓-symbool in het overzicht hierboven staat voor 'snel en blijvend resultaat geboekt'; zoals we hieronder zullen toelichten. De vakonderwijzer (punt 2) kwam er in bijzondere vorm, namelijk via medewerker-suren voor het Stellingwerfs binnen het vak heemkunde. In woordenboekredactie (punt 3) en onderzoek (punten 4 en 5) werd vanaf de jaren negentig af en toe in projectvorm geïnvesteerd. In geval van de gewenste radioredacteur dacht men indertijd aan de Friese omroep; helaas heeft het Stellingwerfs tot op de dag van vandaag geen eigen plek bij Omrop Fryslân.

Natuurlijk verwezenlijk je niet in één keer alles van zo'n omvangrijk pakket. Maar het lukte wel om financiering te verkrijgen voor één coördinerende kracht. Die ging het bestuur ondersteunen en het bureau runnen samen met administratieve krachten in regelingen. De coördinerende kracht nam ook de pr voor z'n rekening, ondersteunde het woordenboekwerk, bouwde het archief uit, stimuleerde en begeleidde initiatieven.

Eerst was in projectvorm op een zestal lagere scholen met het Stellingwerfs geëxperimenteerd. Nadat in 1980 het Fries een verplicht vak werd, ontstond in onze regio het vak heemkunde als alternatief. Voor de ontwikkeling van Stellingwerfstalig materiaal kwam er een medewerker in deeltijd. Taalkundig onderzoek en informatievoorziening door historisch onderzoek zouden naderhand plaatsvinden, niet vanuit vaste medewerkersplaatsen, maar in het kader van projecten. Zoals in geval van het Stellingwarfs woordenboek, het archeologieboek van Stellingwerf en het recente landschapshistorisch en veldnaamkundig onderzoek van Oosterwolde. Dit alles vaak in samenwerking met vele anderen. Om een en ander voor elkaar te krijgen is natuurlijk promotie nodig. Je moet steeds weer duidelijk maken dat de regio taal interessant is en beschreven moet worden om hem te kunnen ondersteunen, en dat voor het begrijpen van de regio de geschiedenis uitgezocht en gepresenteerd moet worden.

Ik kan doorgaan met het noemen van allerlei successen. Zonder overdrijving, er vonden heel veel taalactiviteiten plaats, en het aantal interessante producten is indrukwekkend. Dat zijn bijvoorbeeld de 28 heel goed verkochte boeken van auteur Johan Veenstra, waaronder 9 romans en 9 verhalenbundels. Maar ook de wekelijks of tweewekelijks verschijnende pagina's in de streekpers, de talrijke streekcultuurexcursies, manifestaties als 'Stellingwarf 700 jaar' en belangrijke symposia maken indruk – zoals de tweede SND-streektaalconferentie in Noordwolde (2007). Realiseert u het zich in verband met ons thema van vandaag toch vooral: zonder actie, zonder zelf aan te pakken, zonder die promotie

kon en kan dit allemaal niet. Ik kan mijn lijst gemakkelijk uitbreiden – maar laat ik het mezelf juist iets minder gemakkelijk maken.

7. Behouden blijven door promotie?

Maakt promotie van een taal ook echt dat die taal bewaard blijft? Misschien hebben de SND'ers die het thema voor vandaag vaststelden dat vooral voor ogen gehad. Die vraag is zeker positief te beantwoorden als men kijkt naar wat sinds 1970 is vastgelegd in tijdschriften, kranten en de bijna tweehonderd geheel of gedeeltelijk in het Stellingwerfs gestelde boeken. Alleen al in die zin was al het werk niet voor niets – wat we hebben neergelegd, blijft bewaard. Ook de websites en Facebook moeten we niet vergeten. Ook die zorgen dat men in het Stellingwerfs blijft lezen of er als nieuw geïnteresseerde in gaat lezen en soms gaat schrijven. Ze versterken bovendien de taalkennis, net als in het geval van de week- en dagbladen.

Maar maakte de promotie van het Stellingwerfs over de periode van meer dan vijftig jaar ook dat men die taal is blijven spreken? Komt het door taalpromotie dat er nog steeds vrij veel Stellingwerfs wordt gesproken? Dat is lastig aan te tonen. Wat ik wel zeker weet, is dat voorspellingen die ons in de jaren zeventig werden voorgehouden niet zijn uitgekomen. Toen werd serieus gezegd, door actieve sprekers van het Stellingwerfs: 'Mooi wat jullie doen, maar over vijftien, twintig jaar spreekt niemand meer Stellingwerfs. Het Fries zal het wat langer volhouden, maar over een jaar of veertig is dat ook uitgestorven, reken maar.' Vandaag kunnen we zeggen: gelukkig zijn beide voorspellingen niet uitgekomen.

De taaltelling Nedersaksisch van 2003-2004 toont, met voorbijgaan aan het vanouds Friestalige randje in het noordoosten, dat in Oost-Stellingwerf nog zo'n 49% opgeeft het Stellingwerfs te kunnen spreken. Voor hoofdplaats Oosterwolde noemde Boelens voor de jaren vijftig wat het Stellingwerfs betreft 60% sprekers, de taaltelling van 2004 noteerde 49% die opgeeft het Stellingwerfs te kunnen spreken. Een telling door mavo-docent Jannes Nijholt uit 1972 geeft 59% Stellingwerfs als thuistaal van jongeren in Wolvega en 84% voor wat de buitendorpen betreft. De taaltelling van 2003-2004 meldt dat nog 65% in Wolvega het Stellingwerfs zegt te kunnen spreken, voor overig West-Stellingwerf is dat 64%. Er is dus achteruitgang – maar nog steeds kan een flinke percentage het Stellingwerfs spreken.

Had niemand het Stellingwerfs gepromoot, had niemand anderen bewust gemaakt dat het Stellingwerfs een oud en nog altijd levend monument van de streek is, die streek zijn eigen gezicht geeft en dus waard is om in levend gebruik te behouden, ik denk dat het Stellingwerfs dan inmiddels op sterven na dood

zou zijn geweest. Teruggang is er de laatste veertig, vijftig jaar zeker geweest, maar ook jongeren die het Stellingwerfs niet (meer) spreken hebben door de promotie en andere activiteiten wel op een prettige manier kennis gemaakt met het Stellingwerfs – op school en vaak ook thuis. Je kunt regelmatig mensen tegenkomen die zich van de basisschool nog de avonturen van de muis Piepmoes herinneren. Regelmatig komen groepen kinderen van diverse scholen op het streektaalinstituut, waar ze les krijgen in of over het Stellingwerfs en de regio. De Stellingwarver Schrieversronte biedt materiaal aan op verzoek van de scholen en medewerkers gaan ook naar scholen om mee te werken aan projecten over of met het Stellingwerfs, zoals vorig jaar nog in Olde- en Nijelamer.

8. De ziekte van Omke Fedde: geen gedwongen Fries a.u.b.

Dit alles ‘ter promotie’ versterkt het gevoel dat het Stellingwerfs inderdaad gewoon is of dat althans hoort te zijn. En als dat gewoon is dan is er geen reden om alleen maar Nederlands of Fries te gaan spreken. Fries? Mijn geboortedorp Nijeberkoop was voor 90 procent Stellingwerfstalig. Toen ik vijf jaar was, kwam Omke Willem uit het Friese Hommerts op visite. Hij praatte in het Fries met mijn Friestalige vader en ik zei ook het een en ander tegen mijn vader – maar in het Stellingwerfs. Omke Willem was een beste man, maar ik houd wel een bijzonder voorbeeld aan hem over hoe het niet moet. Dat wil zeggen wat hij tegen me zei: ‘Jonkje, hâld dochs op fan krûmpraten’ (d.i. ‘Stop toch met ‘krom’ te spreken’). Er viel in 1952, 1953 en daarna nog een wereld te winnen.

In die tijd, las ik veel later in streekpers-artikelen, kwamen Fedde Schurer en andere Friese bewegers met het idee dat er verplicht Fries op alle scholen zou moeten worden gegeven – niet alleen in het Friestalig gebied, nee, in heel Friesland. De reacties in onze regio waren eenduidig: hoe bestaat het dat de Stellingwerfse regio niet wordt gerespecteerd, zou het niet beter zijn dat juist de eigen streektaal een plek op school zou krijgen? Bergveld en anderen vielen Schurer in de pers fel aan. De wil van Schurer en anderen om Fries aan ons op te dringen heette in een ingezonden stuk ‘de ziekte van Omke Fedde’. Het verplichte Fries kwam er nog lang niet. Tot de verdiensten van Fedde Schurer reken ik overigens wel dat hij in de Friese Koerier, de krant waarvan hij hoofdredacteur was, gedichten opnam van een ook later productief schrijver in het Stellingwerfs, Martinus Bakker. Aan zulke promotie had je meer: zijn teksten werden veel gelezen.

De ‘ziekte van Omke Fedde’ stak opnieuw de kop op bij de invoering van het verplichte Fries rond 1980. Degenen die met de voorbereiding en voorlichting in de regio belast waren, noemden daarbij het Stellingwerfs eerst niet of

nauwelijks. Tot verbijstering en woede in de regio. Een bus met een ‘voorlichter’ van de Algemene Fryske Underrjocht Kemmisje werd belaagd. Ik ga voorbij aan details – er kwam ditmaal een bestuurlijk antwoord van gemeenten en onderwijsveld, en onderwijsbegeleiders en het Stellingwerfse streektaalinstituut werden betrokken bij een oplossing. Het antwoord was het vak heemkunde: met Stellingwerfs, regiokennis en waar gewenst Fries. Zonder promotie geen Fries op school, zonder promotie geen Stellingwerfs op school, zonder promotie sta je zelfs nergens op de agenda.

9. Positief en optimistisch verder: Gewoon dóén!

Doe je niks, dan doen ook negatieve krachten hun werk. Het is soms alsof een regiotaal het nooit goed kan doen – is je taal erkend onder deel II van het bekende Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden, dan krijg je van tegenstanders of sceptici te horen: ‘*maar* deel II dus, geen deel III’ – en inderdaad, deel III zou mooi zijn. Negatief punt gevonden? Daar moet weer promotie tegenover dus. Heel eenvoudig is het toch, taalkundig is er niks mis is met het Stellingwerfs en ander Nedersaksisch. Maar taalkundigen worden snel als ‘hobbyisten’ weggezet en de Stellingwerfse taalgemeenschap kan wel vinden dat de eigen taal evenveel waard is als andere talen, maar anderen betwijfelen dat of zaaien paniek als meer erkenning ‘te ver’ zou gaan. Zoals de eerdere minister van Binnenlandse Zaken Ronald Plasterk. We schrijven mei 2013. In een zitting van de Tweede Kamer werd gevraagd om nog eens te kijken naar de mogelijke toepassing van deel III van het Europese handvest op het Nedersaksisch. De minister:

- > Er moet dan lesmateriaal in het Nedersaksisch zijn voor bijvoorbeeld natuurkunde en biologie. [Mijn reactie: onjuist.]
- > Voor onderwijs moeten uren worden ingeruimd en daar is budget voor nodig. [Zeker, maar daarin voorziet de regio zelf al, het is buiten bezwaar van het rijk.]
- > Toepassing van 35 door de regio’s aangewezen bepalingen zou afdwingbaar zijn t.a.v. de landelijke overheid. [Wat er in de regio gebeurde en gebeurt, is regionaal beleid, het wordt door regio-overheden, streektaalinstumenten en particulieren betaald.]

Toch ging de kamer in meerderheid met Plasterk mee – ondanks inhoudelijk terechte tegenwerpingen van kamerlid Sander de Rouwe (CDA) en kamerlid Lutz Jacobi (PvdA). Zij zei onder meer:

De Rijksuniversiteit Groningen heeft niet mis te verstane onderzoeken gedaan naar de verplichtingen en de mate waarin de regio daar uitvoering aan kan geven. Ook zeer goede bestuurders komen met verzoeken. Niet omdat zij te veel willen of op problemen zitten te wachten, maar omdat zij het Nedersaksisch een goede culturele stimulans willen blijven geven.

Precies. En de taalgemeenschappen van het Stellingwerfs en ander Nedersaksisch *moeten* dus wel aan promotie van hun taal doen voor een betere positie, voor een beter imago. Waarom en hoezo moest de status van deel III tegengehouden worden door een minister, gesteund door een kamermeerderheid? Gelukkig, de minister bond enigszins in, maart 2015, en het beeld kantelde. Ik citeer:

In de constructieve overleggen die in de afgelopen periode op ambtelijk niveau met de Streektaalorganisaties Nedersaksisch Taalgebied (SONT) zijn gevoerd is er in verkennende zin al over de bijdrage die ik aan de bevordering van de taal kan leveren, gesproken.

Inmiddels is het ministerie met de lagere overheden, dus ook de gemeenten Oost- en West-Stellingwerf, een eind op weg om tot positieve uitspraken en -afspraken te komen, wel niet volgens deel III van het hierboven genoemde handvest, maar in eigen Nederlandse formuleringen. De ‘nationale erkenning’ van het Nedersaksisch is in 2018 vastgelegd in een convenant van een achttal overheden, waaronder het rijk.

Ook daarnaast en daarna is er alle reden om hard te werken aan de plaats van het Stellingwerfs. Ik verwijs naar punt 9 van het lijstje van daarnet. De Friese omroep doet nog steeds geen structureel deel van de uitzendingen in het Stellingwerfs. En er is nog zoveel te doen aan promotie. Het streektaalinstituut, nu in het centrale Oldeberkoop, is het levendige centrum met één centrale kracht die behalve directietaken ook projecttaken uitvoert en gesteund wordt door administratieve medewerkers. Veel inhoudelijke functies worden inmiddels vervuld; het instituut is vraagbaak voor velen... Dit alles volgens de alles-in-een aanpak die effectief en transparant is. Zo brengt het instituut binnenkort de film *Daor klept de klokke weer*, voor de hogere klassen in het basisonderwijs (over de teloorgang van de Stellingwerfs-Friese vrijheid), en het helpt bij de lessen Stellingwerfs in een intergemeentelijke topklas van de basisscholen. Aansluitend op deze SND-conferentie presenteerden topklasleerlingen Femke Boers en Nina van Veen hun resultaat op de nationale streektaalandag.

Deze promotie is, al met al, dus bepaald geen onzin. Zelfs niet als de volgende generaties sombere voorspellers toch gelijk zouden krijgen. Dan zijn de

produkten die we maakten er nog steeds voor mensen met belangstelling. De boeken, de jaargangen van *De Orend*, vastgelegde muziek, het digitale archief *Stellingia*, etc. En mocht het Nederlands ooit uitsterven, dan is het werk van het Instituut voor Nederlandse Taal, de Taalunie, de afdelingen Nederlands, de Nederlandstalige televisie ook geen onzin geweest. Zeker, ook overheidssteun is nodig voor promotie; dat is niet hetzelfde als kunstmatige instandhouding, zoals critici eerder wel riepen.

Wat zegt UNESCO trouwens over het Nederlands volgens nu.nl? De UNESCO deelt onze taal in bij de 10 procent ‘sterke wereldtalen’, gebaseerd op onder meer het duidelijk afgebakende spreekgebied en het positieve gevoel dat sprekers hebben over hun taal. Wat de werelderfgoedorganisatie ook belangrijk vindt, is dat het Nederlands vanuit de overheid wordt gesteund. In Nederland en Vlaanderen behartigt de Taalunie de belangen van de taal. En in België is het gebruik van het Nederlands voor overheidsactiviteiten zelfs in de grondwet opgenomen.

Overheidssteun? Prima dus! Het taalgebied afbakenen is geen probleem, een positief gevoel voor het Stellingwerfs is belangrijk en niet ingewikkeld. Aan de slag dus. *Gewoon doen!*

Taalpromotie op sociale media: de impact van Praat mar Frysk op Facebookfrysk

Lysbeth Jongbloed-Faber¹

In dit artikel ga ik in op de invloed van de taalpromotiecampagne *Praat mar Frysk* op het gebruik van Fries op Facebook. Ik analyseer het bereik en publiek van de posts, het effect van de verschillende thematische campagnes, en hoe de posts de talige praktijken van het publiek beïnvloeden. Met mijn onderzoek hoop ik het inzicht in de impact van zulke campagnes te vergroten zodat andere streektaalen hier ook hun voordeel mee kunnen doen.

1. Frysk op sociale media

In de tweetalige provincie Fryslân wordt naast het Nederlands door ongeveer de helft van de bevolking thuis ook Fries gesproken. Alhoewel het merendeel van de inwoners (heel) goed Fries spreekt (69%), vindt slechts 18% van de inwoners dat ze ook (heel) goed Fries kunnen schrijven (Klinkenberg, Jonkman & Stefan 2018). Meer inzicht krijgen in het gebruik van Fries op sociale media is zowel voor wetenschappers als beleidsmakers interessant, omdat sociale media een steeds belangrijkere plaats innemen in onze dagelijkse communicatie. Wat is het effect op de positie van streektaalen die voornamelijk gesproken worden en in geringe mate geschreven?

Het eerste onderzoek dat het gebruik van Fries op sociale media systematisch heeft onderzocht, is de studie van Jongbloed-Faber et al. (2016). In 2013/2014 vulden ruim tweeduizend tieners een enquête in over hun taalgebruik op sociale media. Het bleek dat voornamelijk tieners die thuis uitsluitend Fries spreken, zogenoemde L1-sprekers, Fries gebruiken op sociale media: 87% van hen gebruikt het wel eens. Op WhatsApp wordt het vaakst voor Fries gekozen: de helft van de L1-tieners schrijft hun WhatsApp-berichten vaak of altijd in het

---

1 Fryske Akademy / Maastricht University.

Fries. Andere belangrijke conclusies zijn:

- > Fries wordt voornamelijk door L1-sprekers gebruikt op sociale media (Jongbloed-Faber et al. 2016);
- > In persoonlijke berichten wordt vaker Fries gebruikt dan in berichten bedoeld voor een groter publiek (Jongbloed-Faber 2015; Jongbloed-Faber et al. 2016; 2017);
- > Iemands schrijfvaardigheid beïnvloedt het gebruik van Fries: hoe hoger iemand zijn schrijfvaardigheid inschat, hoe vaker iemand Fries gebruikt (Jongbloed-Faber 2015; Jongbloed-Faber et al. 2016);
- > Iemands peergroup beïnvloedt het gebruik van Fries: zowel het gedeelte Friestaligen alsmede de attitudes van iemands vriendengroep beïnvloedt de mate van gebruik (Jongbloed-Faber 2015; Jongbloed-Faber et al. 2016);
- > Actie zorgt voor reactie: 92% geeft aan een Fries bericht te beantwoorden in het Fries (Jongbloed-Faber 2015);
- > Berichten/posts over lokale cultuur zoals *skûtsjesilen* of *iepenloftspullen* zijn vaak in het Fries (Jongbloed-Faber et al. 2017).

Meer informatie over Fries op sociale media is ook te lezen in de SND-bundel *Taalvariatie en sociale media* van 2017 (Jongbloed-Faber 2017).

2. Taalpromotiecampagne *Praat mar Frysk*

De taalpromotiecampagne *Praat mar Frysk* (PMF) is in 2007 in de provincie Fryslân opgezet om het gebruik van Fries in het dagelijks leven te stimuleren en het bewustzijn over de tweetalige situatie in de provincie te vergroten. Momenteel is de campagne een mix van offline en online evenementen, materialen en communicatie. De PMF-platformen op Facebook en Twitter zijn zelfs uitgegroeid tot twee van de grootste Friese communities op het internet. Al eerder onderzocht ik het effect van een PMF-campagne: het effect van de *Twitterdei*, een dag waarop alle Friezen werden opgeroepen om Fries te gebruiken op Twitter. Het bleek dat op de *Twitterdei* in 2013 bijna 10.000 tweets met #frysk werden verstuurd en dat onder de onderzochte deelnemers het aandeel Friese tweets steeg van 12 naar 53%. Het effect van de campagne was echter kortdurend. De dag na de *Twitterdei* vlakke het gebruik van Fries op Twitter af naar 13%, nagenoeg gelijk aan het voor de *Twitterdei* geobserveerde gemiddelde (Jongbloed-Faber 2014; 2017).

3. Onderzoeksdesign

Campagnes kunnen dus een kortdurende boost geven aan het gebruik van Fries, of andere taalvariëteiten, op sociale media. Ik zou graag willen weten wat het (langdurige) effect is van de PMF-campagne op Facebook. Sinds 2011 is PMF actief op Facebook, dus dit betekent dat ik de posts van PMF en de reacties daarop gedurende 7 jaar (2011-2018) kan analyseren. Er zijn al verschillende onderzoeken gepubliceerd waarin socialemediaposts of memes zijn onderzocht. De succesfactoren die uit deze onderzoeken naar voren kwamen, zijn onder andere levendigheid, interactiviteit, positie en type inhoud.

Het gebruik van foto's, video's, animaties en opvallende kleuren verhoogt de levendigheid van een post (De Vries et al. 2012; Schultz 2017; Luarn et al. 2015). PMF gebruikt nagenoeg altijd beeldmateriaal in haar posts, dus dat zou het succes van de posts ten goede moeten komen. De mate waarin interactie tussen de zender en het publiek, en het publiek onderling, wordt gestimuleerd, heeft ook invloed op succes van een post. In een post met alleen tekst ontbreekt interactiviteit, mits er in de tekst een vraag staat. Ook het opnemen van een link verhoogt de interactiviteit van een post (De Vries et al. 2012; Schultz 2017; Luarn et al. 2015). PMF is een laagdrempelige campagne en reageert regelmatig op opmerkingen van haar publiek. Bovendien wordt het publiek ook regelmatig betrokken bij vragen die van andere volgers binnenkomen bij PMF. Tevens zijn posts bovenaan een pagina vaak succesvoller dan posts waar mensen naar toe moeten scrollen (De Vries et al. 2012; Schultz 2017). Aangezien PMF niet wil betalen voor de promotie van haar posts op Facebook, heeft PMF hier weinig invloed op.

Qua inhoud is onderscheid te maken op hoe informatief een post is, het entertainmentgehalte van een post, of er een beloning in het verschiet ligt, en de lokale kennis waar een beroep op wordt gedaan om de post te begrijpen:

- > **Informatie.** Voor merken lijkt het informatiegehalte van een post een positieve invloed te hebben op de attitude van het publiek (De Vries et al. 2012). In het geval van posts van PMF zou dus informatie over spelling/betekenis van woorden e.d. waarmee de kennis van het Fries wordt vergroot een hoge informatieve waarde hebben.
- > **Entertainment.** Posts die grappig zijn, worden vaker gedeeld en gelijkt dan niet-humoristische posts (Pletikosa, Cvijkj & Michahelles 2013; Schultz 2017). PMF plaatst regelmatig een frisismepost. Een frisisme is het overnemen van woorden en uitdrukkingen uit het Fries in het Nederlands. Frisismen zijn heel herkenbaar en vaak grappig

voor Friestaligen (vele hebben we ooit zelf per ongeluk ook gebruikt). Zulke frisismeposts zijn waarschijnlijk dus zeer succesvol.

- > **Beloning** (Schultz 2017). Het krijgen van een beloning als een post geliket of gedeeld wordt, bijvoorbeeld ‘maak kans op een gratis beklimming van de Oldehove of het nieuwe boek over *Grutte Pier*’, zorgt voor meer activiteit dan posts waar dit niet het geval is. PMF maakt niet vaak gebruik van het beloningsprincipe.
- > **Lokale kennis “insiders knowledge”** (Wagemakers 2017). Grappen die alleen door de ‘in-group’ worden begrepen (door taal of specifieke lokale context), of grappen die stereotypen versterken vergroten het succes van een post. Deze kenmerken zijn vaak terug te vinden in frisismeposts.

De onderzoeksvragen die ik met mijn huidige onderzoek wil beantwoorden, zijn: Wat is de invloed van de taalpromotiecampagne *Praat mar Frysk* op het gebruik van Fries op sociale media?

- > Welke factoren beïnvloeden het succes van een taalpromotiepost (hoge exposure – activiteit)?
- > Welke soort posts / kenmerken van posts stimuleren het schrijven van (lange) reacties in het Fries?

Om een antwoord te kunnen geven op mijn onderzoeksvragen, heb ik alle PMF-Facebookposts en de reacties daarop tussen 2011 en 2018 verzameld. Per post is informatie uit de Facebook-API gehaald over o.a. dag van plaatsing, de exposure van en interactie met de post: bijvoorbeeld hoe vaak een post geliket en gedeeld is, maar ook het aantal reacties per post. Tevens heb ik door middel van keywords automatisch thema’s laten toekennen aan de posts.

4. Resultaten

Tussen oktober 2011 en mei 2018 zijn er 3.464 posts op de Facebookpagina van *Praat mar Frysk* geplaatst. In totaal zijn hierbij 26.850 opmerkingen geplaatst (cf. Tabel 1).

In 2012 heeft PMF de meeste posts op haar tijdlijn geplaatst, maar liefst 596 posts. In 2017 werden de meeste opmerkingen geplaatst bij de posts van PMF, zowel in totaal als gemiddeld per post. Direct in 2011 werden de langste opmerkingen geplaatst bij de PMF-posts door het publiek. Uit de data die tot nu

Jaar	Aantal posts	Aantal opmerkingen	Gemiddeld aantal opmerkingen per post	Gemiddeld aantal woorden per opmerking	Aantal reacties	Gemiddeld aantal reacties per post	Aantal shares
2011	223	673	3	12,4	696	3	145
2012	596	2.380	4	12,0	11.123	19	2.775
2013	522	3.019	6	8,4	31.123	60	14.458
2014	528	2.390	5	7,7	43.523	82	12.564
2015	513	4.507	9	6,5	54.070	105	12.406
2016	427	5.285	12	5,5	63.300	148	14.928
2017	499	6.681	13	5,8	53.824	108	11.722
2018	155	1.914	12	7,8	8.736	56	1.915

Tabel 1: Jaarstatistieken PMF-Facebookpagina

toe van 2018 zijn verzameld, valt op te maken dat alhoewel het aantal opmerkingen (totaal en per post) waarschijnlijk zal teruglopen, er wel een stijging lijkt te zitten in de lengte van de opmerkingen. Dit zou een gevolg kunnen zijn van de introductie van het thema *Frysk alle dagen* in oktober 2017 waarin expliciet een oproep om inhoudelijk te reageren op de post, een zogenaamde *call-to-action*, zit verwerkt.

In 2016 kregen de PMF-posts de meeste reacties, dus een duimpje omhoog of een andere klikbare reactie, zowel in totaal als gemiddeld per post. In dat jaar werden de PMF-posts ook het vaakste gedeeld. PMF geeft aan dat wijzigingen van Facebooks algoritme een grote impact heeft gehad op de exposure van de posts: in de loop van 2016 kwamen posts van organisaties niet langer automatisch bovenaan. Alleen tegen betaling kunnen bedrijven zulke plekken nog verwerven. Dit gaat in tegen de principes van PMF.

Om inzicht te krijgen in hoe de thematiek van de posts het gedrag van het PMF-publiek beïnvloedt, heb ik 29 verschillende thema's geïdentificeerd (cf. Tabel 2 voor de meest frequente thema's). Tot op heden is bij 2.249 posts door middel van keywords automatisch een thema toegekend, bij 1.215 posts zal dit nog handmatig moeten worden toegevoegd.

Thema	Aantal	Aandeel totaal
Woord van de dag/week	544	24%
Poëzij	260	12%
Fries in de openbare ruimte	253	11%
Marketing merchandise	195	9%
Friese gezegdes	189	8%
Aankondigingen rondom Friese kroegquizen	130	6%
frisisme-memes	85	4%
Alle dagen Fries	79	4%
Baashimd (promotie verkoop Friese T-shirts van 3 ^{de} partij)	52	2%
Twitterdei	48	2%

Tabel 2: Meest frequente thema's in PMF-posts

Bijna één kwart van alle posts met een geïdentificeerd thema gaat over het beschrijven van een woord van de dag of week. Hiermee brengt PMF een bepaald Fries woord onder de aandacht. In Figuur 1 staat zo'n post afgebeeld. De post heeft een hoog informatiegehalte, er wordt volgers immers een 'nieuw' Fries woord bijgebracht. Door de foto wordt tevens de levendigheid van de post verhoogd.

Figuur 1: Voorbeeld Post 'Woord van de dag/week'.

Zoals op te maken is uit Tabel 2, komen de thema's 'Poëzij' en 'Fries in de openbare ruimte' ook vaak voor in de PMF-posts. Verder valt op dat PMF ook regelmatig een evenement of een product, van PMF of Afûk zelf alsmede van derden, aanprijst. Het thema 'frisisme' komt met de huidige keywords in slechts 4% van de posts voor. Mijn verwachting is dat na de handmatige analyse dit aandeel hoger zal liggen.

5. Succesvolle PMF-posts

De top 20 van PMF-posts bestaat uit één post met ruim 5.000 reacties (dus likes of een andere reactie waarvoor slechts één muisklik nodig is), twee posts met meer dan 2.500 reacties, en vijftien posts met meer dan duizend reacties. De meest voorkomende thema's in de top 20 zijn posts over bekende Friezen (8x), zoals Fries succes op de Olympische Spelen, en frisismeposts (7x). De overige thema's in de top 20 komen slechts eenmaal voor. De post die de meeste reacties heeft ontvangen is de post opgenomen in Figuur 2. Deze post uit 2016 deelt nieuwe (fictieve) Facebookknoppen met humoristische Friese termen en ontving meer dan 5.000 reacties.

Figuur 2: Post met de meeste reacties

In de top 20 van PMF-posts die de meeste opmerkingen hebben ontvangen, komen de thema's frisismen (7x) en *Frysk alle dagen* (5x) het vaakst voor. De overige PMF-posts hebben een thema dat slechts één keer in de top 20 voorkomt. De PMF-posts met de meeste opmerkingen is een frisismepost die ook ontzettend veel (2.817) reacties kreeg (cf. Figuur 3). In totaal is er 413 keer een opmerking geplaatst door de volgers (of de volgers van de volgers) van PMF.

Deze post uit 2013 is nog twee keer geplaatst door PMF, in 2015 en 2017. In 2015 werden er 221 opmerkingen bij de post geplaatst en 1.598 reacties, en in 2017 98 opmerkingen en 808 reacties. Opvallend is dat de post alleen uit tekst bestaat, er geen interactieve elementen zijn toegevoegd, en er geen afbeeldingen bij staan. De levendigheid en interactiviteit van deze post zijn dus erg laag, echter, door het taalgebruik (de post staat vol frisismen) is de post (voor insiders) erg grappig.

Figuur 3: PMF-post met de meeste opmerkingen

6. De impact van de thema's in vergelijkend perspectief

Gezien het onderzoek dat al door anderen is uitgevoerd naar de succesfactoren van sociale media, zouden de succesvolle posts van PMF levendig, interactief, informatief of amusant moeten zijn, een beloning in het vooruitzicht moeten stellen en/of inspelen op lokale kennis. In Tabel 3 staat een overzicht van de gemiddelde activiteit van het publiek bij de meest populaire thema's.

	Aantal geanalyseerde posts	Gemiddeld aantal reacties per post	Gemiddeld aantal shares per post	Gemiddeld aantal opmerkingen per post	Gemiddeld aantal woorden per opmerking
Totaal/gemiddeld	3.464	75	31	8	7
Frysk alle dagen	79	64	11	24	9
Google translate	19	122	14	8	8
Be like	13	449	89	19	6
Friese gezegdes	189	122	39	7	6
Frisismen	85	343	138	37	6
Ambassadeur	45	245	61	11	5
Oproep	22	38	13	31	6
Woord van de dag/ week	544	63	37	7	10
Poëzie	260	68	33	5	6
Fries in openbare ruimte	253	59	9	4	6

Tabel 3: Verschillen activiteit per thema

Vooral de frisismeposts worden het vaakst gedeeld en roepen veel reacties en opmerkingen op. Ook de Be-like-posts die gedeeld zijn door PMF zorgen voor veel reacties en deelacties. Daarnaast reageert het PMF-publiek ook massaal op posts over succes van bekende Friezen. Misschien wel boven verwachting, maar de frisismeposts krijgen gemiddeld ook de meeste geschreven reacties, gevolgd door de posts met een *call-to-action* erin en de *Frysk alle dagen* posts. De frisismen zorgen dus naast een hoge exposure ook voor een hoog aantal geschreven opmerkingen, echter, deze opmerkingen zijn voornamelijk in frisismen geschreven. Het publiek grijpt dus deze gelegenheid aan om zelf ook creatief met de Friese-Nederlandse taal om te gaan en oefent hiermee dus niet haar Friese schrijfvaardigheid. Om geschreven Fries uit te lokken is een frisismepost dus niet geschikt, in tegenstelling tot de *Frysk alle dagen*-post die zorgt voor voornamelijk Friese, en gemiddeld de één na langste geschreven opmerkingen. De langste opmerkingen worden geschreven bij de posts met een woord van de dag

of week. Echter, het gemiddeld aantal opmerkingen per post ligt wel een stuk lager (7) dan bij de frisisme- en *Frysk alle dagen*-posts (respectievelijk 37 en 24).

7. Voorlopige conclusies

Het onderzoek naar de invloed van de taalpromotiecampagne *Praat mar Frysk* op het gebruik van Fries op Facebook is nog niet afgerond. Op basis van de huidige analyse is het al wel mogelijk om een antwoord te geven op de vragen welke factoren het succes van een taalpromotiepost beïnvloeden, en welke soort posts/kenmerken van posts het schrijven van (lange) reacties in het Fries stimuleren. Succesvolle posts bevatten kenmerken die ook in eerder onderzoek al zijn onderkend zoals levendigheid, interactiviteit, het gebruik van humor en inspelen op lokale kennis. De volgende inhoudelijke kenmerken hebben in de PMF-campagne de grootste invloed op het succes van de posts:

- > **Humor:** het gebruik van humor in posts lokt veel activiteit uit. Niet alleen worden de posts veel gedeeld en geliket, de posts krijgen ook veel geschreven opmerkingen. Echter, in het geval van de frisismeposts wordt in de opmerkingen veelal de taalstijl van de post gevolgd en zijn de opmerkingen vaak ook in frisismen geschreven. Volgers oefenen dus niet hun Friese schrijfvaardigheid.
- > **Lokale trots:** posts over succes van bekende Friezen speelt in op de lokale trots van de volgers en ontlokken vooral veel likes. Het aantal geschreven opmerkingen ligt veel lager dan bij andere succesvolle thema's.
- > **Call-to-actions:** posts zoals de *Frysk alle dagen*-posts en posts met expliciete vragen aan het PMF-publiek lokken lange en veelal Friese opmerkingen op. De activiteit en exposure van de posts liggen echter een stuk lager dan bij humoristische posts of posts die inspelen op lokale trots.
- > **Informatie:** posts die de kennis van de taalgebruikers vergroten, bijvoorbeeld het uitbreiden van de woordenschat of het uitleggen van spellingsregels, zijn succesvol in het uitlokken van lange geschreven opmerkingen. Echter, het aantal opmerkingen per post ligt gemiddeld een stuk lager: zulke posts zorgen dus voor kwaliteit, maar niet voor kwantiteit.

Om sociale media in te zetten voor taalpromotie kan dus door middel van gekozen thematiek en inhoud het effect van een post worden beïnvloed. Als de

taalpromotiecampagne gericht is op het positief beïnvloeden van attitudes ten opzichte van een taal, en men een hoge exposure wil bereiken, dan kan het beste gekozen worden voor een humoristische post of een post waarin ingespeeld wordt op lokale trots. Als de taalpromotiecampagne gericht is op het stimuleren van het gebruik van de taal, dan werken posts met expliciete *call-to-actions* het allerbeste.

Referentielijst

- De Vries, L., S. Gensler & P.S.H. Leeftang (2012). Popularity of brand posts on brand fanpages: an investigation of the effects of social media marketing. *Journal of Interactive Marketing* 26, 83–91.
- Jongbloed-Faber, L. (2014). Social media: a treasure trove for minority language research. In: K. Woodfield (red.), *Social Media in Social Research: Blogs on Blurring the Boundaries*. London: NatCen Social Research, 189–194.
- Jongbloed-Faber, L. (2015). *Friezen op sosjale media: Rapportearje ûndersyk Taalfitaliteit II*. Leeuwarden: Fryske Akademy - Mercator European Research Centre on Multilingualism and Language Learning.
- Jongbloed-Faber, L. (2017). Het gebruik van Friese varianten op sociale media. In: V. De Tier, T. van de Wijngaard & A.-S. Ghyselen (red.), *Taalvariatie en sociale media*. Leiden: Stichting Nederlandse Dialecten, 29–38.
- Jongbloed-Faber, L., H. Van de Velde, C. Van der Meer & E.L. Klinkenberg (2016). Language Use of Frisian Bilingual Teenagers on Social Media. *Treballs de Sociolingüística Catalana* 26, 27–54.
- Jongbloed-Faber, L., J. van Loo & L. Cornips (2017). Regional Languages on Twitter: A comparative Study between Frisian and Limburgish. *Dutch Journal of Applied Linguistics* 6(2), 174–196.
- Klinkenberg, E. L., M.H. Stefan & R.J. Jonkman (2018). *Taal yn Fryslân. De folgjende generaasje-2018*. Ljouwert: Provinsje Fryslân.
- Luarn, P., Lin, Y.-F. & Y.-P. Chiu (2015). Influence of Facebook brand-page posts on online engagement. *Online Information Review*, 39(4), 505–519.
- Pletikosa Cvijikj, I. & F. Michahelles (2013). Online engagement factors on Facebook brand pages. *Social Network Analyses and Mining* 3, 843–861.
- Schultz, C. (2017). Proposing to your fans: Which brand post characteristics drive consumer engagement activities on social media brand pages? *Electronic Commerce Research and Applications* 26, 23–34.
- Wagemakers, S. (2017). *Brabant is Here: Making Sense of Regional Identification*. PhD dissertation, Tilburg University.

Wikitongues

Kristen Tcherneshoff¹

Wikitongues is a non-profit organization, based in Brooklyn, New York, in the United States. We are working to build the world's first public archive of the myriad of languages which we sign and speak, operating as a platform for every language in the world. According to UNESCO, 3,000 languages are expected to vanish in the next eighty years, taking with them countless cultures. To reverse this trend, the global community must take actionable steps to secure the future of linguistic diversity. While not speaking Hebrew or Yiddish does not deny someone to be Jewish, having a language of the community to use is a powerful tool to create bonds. At Wikitongues, we recognize that language is intrinsically tied to culture, so we believe that by supporting language diversity and encouraging documentation, we can strengthen cultural heritage, and in turn, self-identity.

We work towards our vision, of having the world's first public archive of every language, through recording oral histories, by recording oral histories and working with language communities to launch language activism campaigns. Additionally, we work alongside language communities to assist with providing the frameworks needed to promote and sustain their language(s). A main challenge for minoritized language groups has been access to frameworks for producing their own linguistic documentation, educational materials, and structured advocacy. Our work is open to educators, researchers, students, and language communities, among others, so that everyone can have access to learn and grow from this data. As an open-source platform, we have been able to leverage the internet, assisting in reaching these previously excluded communities.

To our knowledge, we are the only open-source effort which exists that approaches language preservation on a broad scale. Written out, this means that we are volunteer-driven and extremely decentralized, all while relying on the internet and social media. Wikitongues is primarily comprised of 1,000+ contributors, hailing from around 80 different countries, including Liberia, Norway,

---

1 Programs Director Wikitongues. Contact: kristen@wikitongues.org.

Figure 1: Klazina and Huib speaking Zeeuws. Video recorded by Wikitongues' co-founder, Daniel

Bangladesh, Vanuatu, Argentina, Algeria. These volunteers are students, retirees, website developers, linguists, chefs, anthropologists, lawyers, teachers, ranging from young adults to young-at-heart adults.

By working directly with the people who use these languages, we are bridging the gaps between intergovernmental organizations, academics, and the grassroots. We utilize the internet as a force for hope and reach out to potential volunteers and contributor on social media networks. Kunto, one of our contributors based in Indonesia, recently documented fifteen different languages during a recording session, many now under analyses by linguists, as they are questioning whether these languages had ever been classified. For some language consultants, they have never had their language represented on the global stage. For instance, language consultant Albina, who worked with Kunto in Borneo, was able to share her mother tongue, Bedinah, for the first time with the international community, through Wikitongues' extensive network and following.

Language is not only directly tied to culture – it is also a conduit of human heritage. Many people take writing for granted and believe that it is central to language, but this is in reality an extremely Euro-centric approach; written systems exist for only about one-third of our world's languages, meaning that a majority of languages are shared predominantly via the people that use them. Language itself, historically and presently, is often the only way to share songs, stories, poems, proverbs, and folklore, from a community. The Iliad and The Odyssey were both oral stories, passed down through generations, before they were written. In keeping with Swahili tradition, it is still possible to find

contemporary reciters who will sing or chant an epic or liturgical poem from memory, sometimes up to two hours in length.

Within these traditions of language sharing, we also lose generations of scientific, natural, and historical knowledge when a language vanishes: herbal awareness, medicinal secrets, weather patterns passed down through proverbs – these all cease to exist. In the Cherokee language, nowadays spoken in pockets placed sporadically across the United States, there are terms for every berry, stem, and foliage. These names also impart information as to whether the material is edible, poisonous, or if it perhaps has some medicinal value (and then, how to extract that for use). As languages become dominant, the spectrum of sciences – linguistics, anthropology, prehistory, psychology – lose diversity in their available data sources.

This reality has led the Bronx Botanical Garden, in New York City, to partner with communities in Vanuatu, detailing the Indigenous terms of the various biodiversity within the archipelago, along with the usage, if any, of each natural material. Vanuatu is one of the world's most linguistically-dense countries and is also home to one of the world's richest claims of biodiversity, encoded within the vocabularies of its many hundreds of languages; unfortunately, the island nation is also facing the brunt of climate change: rising sea levels, earthquakes, ocean acidification. The majority of Vanuatu's actively used 81 Indigenous languages are spoken or signed by less than 5,000 speakers – most of these languages used by a population within the hundreds. With communities being relocated and forced to merge, these languages will continue to disappear. In adamantine perseverance, the Vanuatu Culture Center has recently partnered with Wikitongues and Peace Corps Vanuatu volunteers to work with local language communities and to create an archival space for oral histories of Vanuatu's Indigenous languages.

In order to build inclusive knowledge in our societies, maintain our cultural heritage, and mobilize political will to work towards sustainable development, Wikitongues' goal is to attain adequate documentation of these languages, amplifying stories from language communities around the world. From a linguistic perspective, our task of documenting languages for research and preservation is comprised of two tasks: first being the collection, and when possible, the transcription and/or translation of the primary data (known as documentary linguistics), followed by a low-level analysis of this data (known as descriptive linguistics). Although these lines are often blurred, we work to distinguish the differences so that the collections and presentations of our oral histories receive adequate theoretical and practical attention.

Figuur 2: Sofie speaking Dutch Sign Language. Video recorded by Wikitongues' volunteer, Guillem

We do also work in descriptive linguistics, creating word lists, dictionaries, and grammar books, but a majority of our work is focused on primary data (oral histories), as this is the most accessible for everyone around the world to get involved with – you do not have to be a linguist to pick up a camera or phone and record a video speaking your language! From a cultural perspective, the concept of creating oral histories as a respected and useful linguistic research tool provides confirmation that linguistic practices and traditions in a given language community are worthy of documentation, just as other aspects (often material ones, such as arts and crafts) have been historically deemed worthy and, in turn, preserved for posterity. The language documentation format that Wikitongues implements is, to a researcher's eye, uncompromisingly data-driven as we do not exclude any primary data from the submissions received or from the videos recorded by volunteers simply because it does not fit a given analytical format.

We believe that when it comes to language awareness and diversity, all data is good data. For example, if someone from Cameroon sends in a brief recording of themselves speaking a language classified as “nearly extinct” and we share it in our archives and social media, then someone in Sweden sees the video, recognizes the language as one their grandmother grew up with, then shows it to their grandmother and has her record a longer video, leading to them getting in touch with each other... who knows what might blossom from these types of connections. And situations like this occur regularly within our organization

and our network! The way to achieve a global network, with these personal connections, is to keep our video requirements non-restrictive, in order for everyone to feel included. Having a data-driven format ensures that the oral history is of potential use to a variety of parties.

Figuur 3: Anna speaking Bildts. Video recorded by Wikitongues' volunteer, Guillem

The main challenge in conducting our documentation this way is that natural dialogue, in linguistic terms communicative events, is the most difficult to attain. In any form of interview and/or camera recording setting, no matter how loosely structured it is, the informant can feel some type of pressure – perhaps to say the “correct” thing or to sound a certain way on camera. We go into our recording sessions knowing this to be true, and present our oral histories with this information in mind. In attempts to combat the nerves of the interviewee, we stress the naturalness of the conversation, encouraging them to pretend they are talking to a friend. We do not provide specific questions to be answered, as that might hinder the natural ebb and flow of their dialogue, but often times volunteers do engage in conversation about their language and their culture before starting the recording. This helps to set the informant at ease and to help prepare them with ideas for what they might want to share.

Another looming challenge in our field of work is ensuring that the general public does not dismiss language loss as sentimental, or as merely a fact of life in our ever-evolving world. After all, as social Darwinists evoke, there would be no French without the death of Latin. While this is without a doubt, the twenty-first century’s rate of language loss is unprecedented: it stems not from the natural ebb and flow of human diversity, but rather from the marginalizing

forces of the nineteenth and twentieth centuries, when governments enforcing assimilation began pressuring minorities to abandon their cultures, and the increasing rate of climate change, primarily attributed to human negligence. As Mark Turin, linguist and anthropologist at Yale University stated, “We spend huge amounts of money protecting species and biodiversity, so why should it be that the one thing that makes us singularly human shouldn’t be similarly nourished and protected?”¹ Linguistic diversity ensures that every culture has a seat on the global stage – it is the continuity of our humanity.

---

1 BBC, “Languages: Why we must save dying tongues”. 6 June 2014.

Streektaalcultuur in de Talentuin

Lysbeth Jongbloed-Faber¹ & Hans Van de Velde²

Cultuur in de streektaal was het thema van de streektaalconferenties in Heerde (muziek, 2011) en Hoogeveen (literatuur, 2014) en de rol ervan bij taal en dialectpromotie kwam aan bod tijdens een van de debatten op vrijdag. Traditioneel is er in het programma van de streektaalconferenties altijd ruimte voor het in praktijk brengen van cultuur in de streektaal. In deze editie hadden we tevens de mogelijkheid om dit onderdeel, dankzij extra financiële steun van Leeuwarden-Fryslân Culturele Hoofdstad 2018 uitgebreid aan bod te laten komen met een groot aantal publieksactiviteiten. De optredens vonden plaats op zaterdag 9 juni in de Prinsentuin in Leeuwarden. Ze waren een onderdeel van *Deropút mei heit&mem*, een reeks activiteiten rond taal gericht op kinderen tot twaalf jaar en hun oudere broers en zussen, ouders en grootouders, in de *Talentuin* van het *Lân fan taal*. De hele middag konden bezoekers hun eigen taal of dialect laten opnemen door vrijwilligers van *Wikitongues* en vermaakte goochelaar Hank jong en oud in het Drents.

Naast het Fries waren er heel wat streektalen en dialecten te horen, zoals het Oost-IJsselmonds (Zuid-Holland) van Stephan de Vos, het Drents van goochelaar Hank en het Gronings van Marlene Bakker en de in Fryslân gesproken streektalen Bildts, Stellingwerfs en Hylpers (het Friese dialect dat in Hindeloopen gesproken wordt, wijkt erg af van het Fries dat elders in de provincie gesproken wordt).

Verschillende literaire genres kwamen aan bod, voor zowel jong als oud. Stephan de Vos las sprookjes voor in het Oost-IJsselmonds, Roelie de Vries oude volksverhalen in het Hylpers en Lida Dykstra kinderboeken in het Fries. Arjen Hut bracht Friese gedichten uit zijn bundel *Aurora Bossa Nova* ten gehore en ook Sigrid Kingma droeg voor uit eigen werk.

In het talenpaviljoen MeM waren de hele middag optredens, en ook hier waren taal en muziekstijl zeer verscheiden. Martijje bracht *Drezz*, een

---

1 Fryske Akademy - Universiteit van Maastricht.

2 Fryske Akademy - Universiteit Utrecht.

unieke combinatie van Drents en jazz. Hein Jaap Hilarides vergastte het publiek op Bildtse boogiewoogie. De uit Oosterwolde afkomstige Finse Carolien Hunneman en de Groningse Marlene Bakker gaan qua muziekstijl door het leven als *singer-songwriters* en schrijven en zingen in het Stellingwerfs en het Gronings, twee Nedersaksische variëteiten. WIEBE bracht Fries- en Engstalige progressieve pop.

Het grootste spektakelstuk was de avant-première van delen van *Alice yn Wûnderlân*, dat in het Fries ten gehore werd gebracht door Bis. Dit openluchtspel opgevoerd door Friese kinderen (*berneiepenloftspul*) is te bekijken op www.bis2018.nl. Openluchtspelen zijn sterk verankerd in de Friese culturele traditie en nemen een plaats in die vergelijkbaar is met die van carnaval in het zuiden van Nederland.

Bezoekers konden zich niet alleen heerlijk overgeven aan de kunst en cultuur in de verschillende streektaalen, het was ook mogelijk om te leren hoe je dit zelf in de praktijk kunt brengen. Pieteke de Boer en Lida Dijkstra gaven workshops waarin je kon leren gedichten en verhalen te schrijven. Ageeth Bos introduceerde, samen met twee leerlingen, het programma *Slim Stellingwarfs*, dat leerlingen van het Comprix Collega in Wolvega leert schrijven in het Stellingwerfs.

Opname door de vrijwilligers van Wikitongues

Hank goochelt in het Drents

*Carolinen Hunneman zingt
in het Stellingwerfs*

Sigrid Kingma leest voor in het Fries

*Marlene Bakker zingt in het Gronings,
Reyer Zwart begeleidt haar op contrabas*

Alice yn Wûnderlan door Bis

*De vijver in de Talentin met
Friese poëzie*

In Nederland en Vlaanderen hebben de afgelopen decennia de dialecten in steeds meer communicatieve situaties hun plaats aan de standaardtaal of aan meer algemene omgangstaal afgestaan, is het aantal dialectsprekers sterk gedaald, en verdwenen typische dialectkenmerken onder invloed van het Nederlands. Ook met het Fries in Fryslân leek het vijftig jaar geleden die kant uit te gaan: het Nederlands drong in steeds meer domeinen door, er werd bijna geen Fries meer geschreven en ook in het onderwijs en de media kwam Fries nauwelijks aan bod. Met een taalbeleid ondersteund door taalpromotie wist men het tij voor het Fries redelijk te keren, maar had dat ook gevolgen voor de andere in Fryslân gesproken streektaalen?

Heeft taal- en dialectpromotie zin, hoe pak je dat het best aan, kan je er de talige diversiteit mee redden en de variëteiten nieuw leven mee inblazen? Over deze vragen buigen taalwetenschappers, streektaalconsulenten, beleidsmakers en taalactivisten zich in deze bundel. Ze kijken daarbij naar de praktijk van taal- en dialectpromotie in Fryslân, Nederland, de Stellingwerven en Vlaanderen. Ze trekken niet alleen lessen uit het verleden, maar bekijken ook hoe digitale technologie en sociale media hierbij efficiënt ingezet kunnen worden.

